

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Fakulta humanitních studií

Bakalářská práce

Internet a kulturní paměť

Pavla Vidanová

Vedoucí práce: doc. PhDr. Zdeněk Pinc

Praha 2008

Poděkování

Chtěla bych poděkovat doc. PhDr. Zdeňku Pincovi za ochotu být vedoucím mé bakalářské práce a také za vstřícnost při jednání se mnou, byť si ji často ani nezasloužím.

Dále bych chtěla poděkovat svojí mamince za možnost studovat bez ohledu na finanční situaci, především bych však chtěla poděkovat za velkou dávku psychické podpory, neboť bez ní bych studium na FHS zřejmě nikdy nedokončila.

Na závěr bych také chtěla poděkovat těm několika málo lidem, kteří mě ve studiu podporovali a nikdy mi, na rozdíl od naprosté většiny, neřekli, že to, co studuji, nemá smysl.

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a souhlasím s jejím eventuálním zveřejněním v tištěné nebo elektronické podobě.

V Praze dne 25.6.2008

.....

podpis

Obsah

Úvod	1
I. TEORETICKÁ VÝCHODISKA	3
1. Kolektivní paměť.....	3
2. Komunikativní a kulturní paměť.....	4
3. Rituální a textová koherence.....	5
II. INTERNET	7
1. Stručná historie internetu	7
2. Internet a kolektivní paměť – krátkodobé hledisko	8
Dodatek: <i>cargo kult</i>	11
3. Internet a kolektivní paměť – dlouhodobé hledisko	13
a) Materiální stránka digitálních záznamů	13
b) Problém „přístupu“	16
c) Internet a prostor	20
Dodatek: fenomenologie smyslového vnímání – zrak vs. sluch.....	23
a) Internet a čas.....	24
Závěr	26
Použitá literatura	28
Internetové a jiné elektronické zdroje	28

Úvod

Náplní této práce je úvaha nad vztahem média internetu a kulturní identity společenství, která má konkrétně podobu tzv. kulturní paměti. Přesněji řečeno, jedná se o úvahu nad tím, zda, příp. jak se může kulturní paměť jakožto výraz kulturní identity určitého společenství ustavit a předávat právě v prostředí internetu.

Přestože to, co se konkrétně skrývá pod pojmem „kulturní paměť“, bude obsahem celé první části samotné práce, již zde, v úvodu, je vhodné zamyslet se nad obecnými výhodami a nevýhodami, které s sebou nese nahlížení na věci (v případě této práce na médium internetu) prizmatem konceptu kulturní paměti.

Nespornou výhodou takového přístupu je skutečnost, že skrze koncept kulturní paměti lze na jakoukoli kulturu nahlížet v mnohem širší perspektivě než je statické „tady a teď“ (které je obsaženo v jakékoli definici, která kulturu definuje jako nějaký soubor, ať už je tento soubor jakkoli rozsáhlý, neboť zároveň nereflektuje jeho vývoj v čase a tak ani jeho smysl, který mj. vychází právě z jeho dosavadního vývoje), totiž v perspektivě dynamického „bylo, je, bude“, přičemž tak neposuzujeme obsah, nýbrž mnohem spíše formu, která se přitom promítá i do obsahu. V souvislosti s tím nám koncept kulturní paměti jakožto, lze-li to tak říci, určitá „kulturologická konstanta“ také umožňuje být obezřetnější při posuzování, co je/není skutečná „kultura“, vyznačující se určitou tradicí.

Možnou nevýhodou takového přístupu je skutečnost, že koncept kulturní paměti byl původně předveden na příkladu starověkých kultur Egypta, Izraele a Řecka¹, které se od současné společnosti pochopitelně velmi liší. Tato nevýhoda je však dle mého názoru vyvážena jednak skutečností, že na příkladu (relativně jednoduchých) starověkých kultur je mechanismus kulturní paměti mnohem viditelnější, než tomu je u současné (složitě) postmoderní společnosti, tudíž jej lze bez větších obtíží využít pro další práci, jednak skutečností, že všechny tři výše zmíněné kultury, stejně jako naše kultura, svou kulturní paměť svěřovaly písmu, čímž se od sebe navzájem nelišíme.

Z hlediska metod použitých v této práci bych především chtěla upozornit na skutečnost, že v částech věnovaných médiu internetu úmyslně nečerpám z toho, čemu se obecně říká „postmoderní filosofie“, a to z toho důvodu, že zatímco předmětem této práce je problematika kulturní paměti, což je určitá forma tradice, postmoderna se vůči tradici vymezuje veskrze negativně². Také mi nejde o vyčerpávající výklad toho, co je to internet, jednak proto, že by se tím neúměrně zvětšil rozsah této práce, jednak proto, že cílem této práce je srovnání internetu s písmem, to vše s ohledem na koncept kulturní paměti.

Jednou z hlavních otázek, na které se tato práce pokouší nalézt odpověď, je, zda chápat internet jako svébytné médium, které se řídí vlastními pravidly (např. předvádí skutečnost určitým specifickým způsobem), proč je také, společně s lidmi, kteří ho používají, nositelem zvláštní kulturní paměti, nebo zda je, společně s lidmi, kteří ho používají, pouze novým nositelem stejné kulturní paměti jako médium písma, tedy pouze novou formou starých obsahů. V prvním případě bychom se pak museli ptát, jak taková paměť vůbec vypadá, v druhém případě pak, jak vypadá „překlad“ kulturní paměti z média písma do média internetu. Otázka po vztahu internetu a kulturní paměti je tedy zároveň také otázkou, zda má médium internetu pro ustavení nějaké kulturní paměti vůbec předpoklady, tedy zda se v rámci média internetu a jeho specifických vlastností může ustavit a dále existovat nějaká, ať už zcela nová (první případ) či již existující (druhý případ), kulturní identita, založená právě na kulturní paměti. Jinými slovy, existuje něco jako „kyberkultura“?

¹ Viz Assmann, 1998 a 2001.

² Viz např. Petříček, 1997.

Teze, kterou bych chtěla v této práci dokázat a obhájit, říká přibližně to, že internet jednak narušuje stávající kulturní paměť společnosti, jejímž médiem je písmo, jednak ze své povahy nemůže být médiem nějaké nové kulturní paměti. Přitom se pokusím brát v úvahu skutečnost, že internet představuje jak určitý druh kódování, tak určitý druh cirkulace vědění, jak zdroj informací, tak prostředek komunikace. Struktura práce je následující:

- První část práce („Teoretická východiska“) má za účel nastínit problematiku „kolektivní“, resp. „komunikativní“ a „kulturní paměti“, především pak vymezit určitou základní terminologii, která se stane východiskem pro výklad v druhé části.
- Druhá část práce („Internet“) se snaží aplikovat poznatky z první části na médium internetu, a dále se dělí na tři části:
 - První část se prostřednictvím krátké historie internetu snaží vystihnout některé základní vlastnosti internetu a ukázat, proč je důležité internet zkoumat.
 - Druhá část se věnuje účinkům internetu na paměť společnosti z krátkodobého hlediska, tedy v takovém časovém horizontu, kdy internet ve společnosti ještě představuje novinku.
 - Třetí část se věnuje účinkům internetu na paměť společnosti z dlouhodobého hlediska, tedy v takovém časovém horizontu, kdy internet už představuje stabilní součást společnosti. Jelikož téma třetí části už ze své povahy pokrývá nepoměrně větší prostor než téma druhé části, které je v tomto smyslu celkem přesně ohraničeno, člení se třetí část dále na čtyři menší podtémata.

Na závěr úvodu bych chtěla poznamenat, že má práce není primárně zamýšlena jako kritika internetu, nýbrž jen jako reflexe nad jeho možnostmi, příp. poukázání na jeho meze. V souvislosti s tím se proto také snažím vycházet v první řadě z vlastností internetu jakožto určité „formy“, a až v druhé řadě z představy internetu jakožto určitého „obsahu“.

I. TEORETICKÁ VÝCHODISKA³

1. Kolektivní paměť

„Kolektivní paměť“ je označení jednoho ze způsobů, jakým si společenství vytváří a uchovává kulturní identitu, na jejímž základě následně rozlišuje mezi „my“ a „oni“. V případě kolektivní paměti jde konkrétně o takový způsob vytváření a uchovávání kulturní identity, který se opírá o vztah společenství k minulosti, kterou toto společenství zpětně rekonstruuje a přivlastňuje si ji jakožto svou vlastní minulost, skrze kterou pak určitým způsobem prožívá přítomnost a hledí do budoucnosti. Kolektivní paměť odpovídá na otázku „Co nesmíme zapomenout?“, tudíž z její existence pro dané společenství plynou určité závazky a povinnosti, kterým je třeba v zájmu zachování vlastní kulturní identity dostát. Kolektivní paměť zakládá jakousi „kulturu vzpomínání“, která se k minulosti vztahuje jednak jako ke zdroji vlastní svébytnosti, která je prezentována navenek, jednak jako ke zdroji své životnosti, která je prezentována dovnitř společenství.

Aby však vůbec bylo možné se k minulosti vztahovat, je třeba si tuto minulost uvědomit, a k tomu je zase třeba, aby byly splněny následující dva předpoklady:

- Za prvé, musí existovat nějaké svědectví o této minulosti, ať už jsou nositeli tohoto svědectví lidé nebo věci.
- Za druhé, mezi svědectvím o minulosti a současností musí existovat určitá diference, určitý kvalitativní rozdíl, který vznikl ať už postupnou změnou či nějakým náhlým zlomem, a díky kterému vůbec lze mluvit o nějaké minulosti.

Každá kolektivní paměť v sobě, kromě explicitního, vědomého uchovávání v paměti, zahrnuje také implicitní, více či méně nevědomé zapomenutí, tudíž lze říct, že každá kolektivní paměť je selektivní. S tímto faktem úzce souvisí skutečnost, že je třeba rozlišovat mezi „pamětí“ a „historií“. Zatímco o „paměti“ lze mluvit v množném čísle, neboť každé společenství má vlastní kolektivní paměť, která představuje pohled tohoto společenství na sebe sama jakožto určitou kontinuitu, tudíž je každé zkoumání její objektivity či pravdivosti hrubým nepochopením, o „historii“ lze mluvit pouze v jednotném čísle, neboť se jedná o minulost, která nepatří žádnému společenství, tudíž je výsledkem nezajímavého pohledu zvenčí, který však musí nutně spočinout nikoli na kontinuitě a jedinečnosti (kontinuita čeho by taky měla být?), nýbrž na změnách či dějinných zlomech, které lze mezi sebou navzájem porovnávat. V souvislosti s rozdělením paměť-historie lze také mluvit o rozdělení mýtus-dějiny, byť označení „mýtus“ je zde třeba chápat v širším smyslu než obvykle (nejde zde totiž o „mýtus o věčném návratu“ (Eliade, 1993) a s ním spjatou představu cyklického času, nýbrž o minulost obecně, která je „mýtem“ právě proto, že náleží nějakému společenství, bez ohledu na to, zda je tato minulost založena na představě času cyklického či lineárního).

Navzdory všemu, co bylo o kolektivní paměti řečeno výše, však platí, že kolektivní paměť, byť jde o paměť určitého společenství, je bezvýhradně záležitostí individuálních pamětí jednotlivců, kteří jsou však vždy členy určitého společenství, v jehož rámci jsou jejich vzpomínky vždy již určitým způsobem organizovány. Vzpomínky jsou tedy rovnocenným výsledkem socializace, jako je např. společenský mrav, který je však zřejmě výsledkem nikoli kolektivní, nýbrž mimetické paměti.

³ Následující část, není-li uvedeno jinak, parafrázuje texty *Kultura a paměť a Egypt ve světle teorie kultury* (Assmann 1998 a 2001).

O vzpomínkách dále platí, že nejsou abstraktní, nýbrž zcela konkrétní, neboť to je také podmínkou jejich zapamatovatelnosti. Vzpomínky musí mít nějakou konkrétní podobu (ať už nějaké události, osoby či místa), která pak má určitý smysl či význam. To je také podstata tzv. „figur vzpomínání“, pro které je charakteristické následující:

- Konkrétní vztah k času a prostoru: figury vzpomínání se vztahují ke konkrétnímu času a prostoru, byť nemusí jít o objektivní, historický čas a geografický prostor. Neboť zde nejde o faktičnost tohoto času a prostoru, nýbrž o čas a prostor, které jsou prožívané právě v tom smyslu, že v sobě uchovávají minulost daného společenství.
- Konkrétní vztah k určitému společenství, resp. k jeho minulosti.
- Rekonstruktivita, která si vyžaduje určitý referenční rámec, ve kterém se však může zrekonstruovat vždy jen něco, zatímco něco jiného upadá v zapomnění.

Pro další výklad je podstatné, že kolektivní paměť se dělí na „komunikativní“ a „kulturní paměť“.

2. Komunikativní a kulturní paměť

- **Komunikativní paměť** se odehrává v dimenzi všedního (profánního); není nikde systematicky zaznamenána; není zakotvena v institucích daného společenství, je tedy neoficiální; podílejí se na ní všichni členové daného společenství bez rozdílu; jejím obsahem jsou vlastní zkušenosti jednotlivých členů společenství, tudíž vzniká ryze spontánně.
- **Kulturní paměť** se odehrává v dimenzi svátečního (posvátného); je systematicky zaznamenána prostřednictvím nějakého znakového systému; je zakotvena v institucích daného společenství, je tedy oficiální; v daném společenství má své předem určené (zasvěcené) nositele, čímž je jednak zajištěna její neměnnost, jednak je takto dosaženo určité kontroly jejího šíření; jejím obsahem je minulost celého společenství, tudíž se jedná o uměle vytvořenou záležitost.

Mezi komunikativní paměti, která časově pokrývá dobu posledních 80 až 100 let, resp. tří až čtyř generací, a která tedy představuje minulost relativní k současnosti, minulost, jejíž vzdálenost od současnosti a pamětníků se stále zvětšuje, a kulturní paměti, která se odvolává na mytickou absolutní minulost, jejíž vzdálenost od současnosti nelze určit, se pak nachází jakási proluka, která oba typy vzpomínání odděluje, a která je jakožto „země nikoho“ místem, odkud pochází již zmíněné „dějiny“ či „historie“.

Kulturní paměť vzniká, jsou-li naplněny následující tři funkce:

- Uložení, které probíhá za pomoci určité institucionalizované mnemotechniky, která spočívá např. v přenosu vzpomínky do prostoru.
- Vyvolání, které má podobu např. multimediální inscenace.
- Sdělení, které např. u neskripturálních společenství probíhá skrze osobní participaci.

Kulturní vzpomínky, přestože mají společnou snahu o návaznost, lze rozlišovat dvojího typu:

- **Chladná vzpomínka** spočívá ve **zpřítomnění**, v souvislosti s čímž se vztahuje k takové minulosti, jejíž vzdálenost od přítomnosti je stále stejná, absolutní minulosti (mytickému *in illo tempore*); chladná vzpomínka pracuje s představou cykličnosti (sémiotizace kosmu). Chladná vzpomínka ukazuje, že se nic významného nestalo.
- **Horká vzpomínka** spočívá v **připomenutí**, v souvislosti s čímž se vztahuje k takové minulosti, jejíž vzdálenost od přítomnosti se stále zvětšuje, relativní minulosti vlastních dějin; horká vzpomínka pracuje s představou linearity (sémiotizace dějin). Horká vzpomínka ukazuje, že se stále něco děje, poukazuje na změny, a má tak dvojitý smysl: fundující (ten má společný s chladnou vzpomínkou) a kontrapräsentní (oproti chladné vzpomínce, která má naopak tendenci současný stav ospravedlňovat, resp. v něm vidět návaznost, se tak horká vzpomínka stává zdrojem odporu a osvobození).

Kulturní paměť, ať už se jedná o chladnou či horkou vzpomínku, jakožto dimenze svátečního vnáší do (jinak všedního) lidského života určitou dvojrozměrnost, resp. druhý rozměr vedle objektivního času a prostoru, které jsou objektivní právě proto, abychom v jejich rámci mohli podle potřeby koordinovat své všední činnosti. Kultura je oproti tomu záležitostí sváteční dimenze, vztahuje se k jinému, které, dá-li se to tak říct, představuje onu „pravou míru“, kterou by měl být náš svět poměřován (Reale, 2005).

3. Rituální a textová koherence

Je však třeba rozlišovat, zda kulturní paměť ve společnosti nesou rituály či texty, neboť podle toho rozlišujeme „rituální“ a „textovou koherenci“. Textová koherence představuje ve srovnání s rituální koherencí cosi mnohem méně samozřejmého, neboť v případě textu je třeba zajistit jednak to, aby se daný text do daného společnosti vůbec dostal, resp. aby v daném prostředí obíhal, a tak se sám stal prostředkem oběhu určitého smyslu či významu, jednak to, aby prostředí sjednotil, a to prostřednictvím jednotného výkladu (to vše je u rituálu, kde je rozhodující osobní účast, samozřejmé, byť se smysl rituálu může v čase měnit). To vše vyplývá ze skutečnosti, že písmo není tak multimediálně složité jako rituály, a také původně nebylo určeno ke sváteční, nýbrž ke každodenní komunikaci, a tudíž také nikoli k opakovanému používání, nýbrž toliko k zaznamenávání různých skutečností, které má spíš administrativní charakter (na to se v naší společnosti, která je založena právě na textové koherenci, hodně zapomíná, důkazem toho budiž zklamání doprovázející rozluštění lineárního písma typu B, kdy vyšlo najevo, že rozluštěné texty nepodávají žádné svědectví o tehdejší kultuře, nýbrž že se jedná o jakýsi inventární soupis (Bartoněk, 1969)).

Kulturní koherence má dvě podoby, které se vyznačují dvěma odlišnými postupy

- **Opakování** je typické pro kultury založené na ústním předávání vědění; opakováním se smysl či význam zpřítomňuje; pracuje s cyklickou představou času; minulost, ke které se vztahuje, je od přítomnosti vzdálená stále stejně, jedná se o absolutní, mytickou minulost; je charakteristické pro rituální koherenci.
- **Interpretace** je typická pro kultury založené na písemném předávání vědění; interpretací se smysl či význam připomíná; pracuje s lineární představou času; minulost, ke které se vztahuje, je od přítomnosti stále více vzdálená, jedná se o relativní, klasickou minulost, vedle toho se však rozlišuje také již zmíněná minulost absolutní, mytická, pročež se rozlišují dva druhy textů, texty svaté, jejichž obsah se prostřednictvím recitace, tj. opakováním zpřítomňuje, a texty kanonické, jejichž obsah se jakožto souhrn určitých závazků a povinností (který však oproti rituálům a svatým textům představuje lidský zákon, připoutaný k nějaké hodnotě, a vymykající se pravidelnostem, který tudíž představuje jakýsi „kód druhého stupně“) prostřednictvím interpretace připomíná, pročež potřebuje vykladače, nezávislého na mocenských institucích.

V souvislosti s představou textové koherence se rozlišuje primární literatura, tj. kánon prvního, druhého, třetího řádu (který se sice předává v nezměněné podobě, dovoluje však variace co do své interpretace, která takto překlenuje rozdíl mezi pevným textem a proměnlivou skutečností) a sekundární literatura, např. v podobě komentářů.

Zatímco obsahem ústně tradovaného vědění jsou věci známé (u kterých se cení především kvantita, neboť tradice zde představuje cosi vnitřního, prostředí, ve kterém se lidé běžně pohybují), které se skrze opakování předávají, neboť jen to, co je známé, si lze zapamatovat, obsahem písemně tradovaného vědění jsou věci neznámé (u kterých se cení především kvalita, neboť tradice zde představuje cosi vnějšího, vůči čemu se každý tvůrce nejprve musí osvědčit, a teprve poté se může stát její součástí), neboť jen to, co je nové a neznámé bude zapamatováno, což také autory přímo vybízí k variaci.

Výše zmíněný zlom, který zakládá „minulost“, tak má typicky podobu přechodu od ústního k písemnému způsobu tradování vědění (což s sebou nese odcizení a osvobození vůči tradici zároveň, a s nimi možnost rozlišovat, co je staré, a tudíž cenné, tj. co se díky interpretaci uchovalo, a co je nové, tudíž se nejprve musí stvrdit vůči starému).

II. INTERNET

Následující část se věnuje vlivu média internetu na kolektivní paměť společnosti, a to jednak z krátkodobého, jednak z dlouhodobého hlediska. Oba tyto pohledy přitom ukazují, že ničivé účinky média internetu na kulturní paměť společnosti nejsou, jak panuje obecné přesvědčení, důsledkem lidské fascinace virtuálním světem, která se děje na úkor života ve skutečném světě, a v současnosti vrcholí fenoménem s příznačným názvem *Second Life*⁴, neboť její údajná přemíra zatím není podložena žádnými fakty⁵, nýbrž důsledkem skutečnosti, že se na internet, ať už cíleně či spontánně, přesouvají činnosti, které doposud probíhaly nějakým jiným způsobem (toto „jiným způsobem“ zatím nebudu dále upřesňovat, neboť, jak se postupně ukáže, má vícero podob), v důsledku čehož se mění jejich povaha i tyto činnosti samotné.

1. Stručná historie internetu⁶

Vznik internetu je, stejně jako vznik mnoha jiných vynálezů 20. století, spjat s obdobím studené války mezi Spojenými státy a Sovětským svazem. Prvním impulsem, který se nepřímo zasloužil o vznik internetu, bylo vypuštění sovětské družice Sputnik v roce 1957, na které Spojené státy o rok později reagovaly založením *Advanced Research Projects Agency* (ARPA, později přejmenováno na *Defense Advanced Research Projects Agency*, zkr. DARPA), která spadala pod americké ministerstvo obrany, a měla za úkol zajistit Spojeným státům vědecko-technickou převahu nad Sovětským svazem. Druhým impulsem byla karibská krize z roku 1962, která hrozila přerůst v jaderný konflikt, protože Spojené státy na základě této zkušenosti hledaly takový způsob komunikace, který by nebyl narušen ani případným jaderným útokem.

Za předchůdce internetu, především co se týká myšlenky, lze považovat koncept *Distributed Communications Network* původem z RAND (*Research and Development*) Corporation. Jednalo se totiž zřejmě o první návrh decentralizované sítě, která by propojovala množství komunikačních uzlů, přičemž zničení některého z těchto uzlů by znamenalo pouze to, že přenášená zpráva by k příjemci došla jinou cestou (v této souvislosti se často uvádí srovnání telefonu a pošty, neboť zatímco přenos prostřednictvím telefonu probíhá po předem určené a jediné možné cestě, přenos prostřednictvím pošty může probíhat po libovolné cestě mezi odesílatelem a příjemcem). Stejně nová a stejně přelomová byla myšlenka rozdělení přenášené zprávy na tzv. pakety (přestože právě toto označení, které se používá dodnes, vzniklo ve Velké Británii, kde byla přibližně ve stejné době, tj. v druhé polovině 60. let, nezávisle na vývoji ve Spojených státech budována počítačová síť v rámci *National Physical Laboratories* (NPL), jejíž první verze jménem *MARK I* však byla zprovozněna až roku 1971, navíc se jednalo spíše o síť typu LAN (*Local Area Network*) než WAN (*Wide Area Network*), jakou byl právě ARPANET). Pakety představují jakési dílčí části, na které je přenášená zpráva rozdělena, a ze kterých je po dokončení přenosu zase složena, které však přitom nesou informaci, odkud a kam má

⁴ *Second Life* je název internetového projektu založeného na spojení konceptů „virtuální reality“ a „sociálních sítí“, resp. na existenci virtuálního trojrozměrného světa, ve kterém uživatelé prostřednictvím svých virtuálních reprezentací (tzv. „avatarů“) žijí jakýsi „druhý život“. Základní odlišnost *Second Life* oproti podobným projektům (např. počítačové hře *The Sims* či on-line hram vůbec) spočívá v tom, že *Second Life* představuje jakousi antitezi toho, co se skrývá pod pojmem „hra“ – *Second Life* není založen na plnění nějakých úkolů; snaží se co nejvíce přiblížit skutečnosti, takže má např. vlastní měnu, která je směnitelná za skutečné peníze (oproti tomu pravidla momentálně nejoblíbenější on-line hry, *World of Warcraft*, prodej předmětů za skutečné peníze výslovně zakazují).

⁵ Jedna věc je vysoký počet registrovaných uživatelů, druhá věc je pak počet aktivních uživatelů.

⁶ Následující část parafrázuje následující zdroje: VRABEC, Vladimír. *Co bylo, než vznikl český Internet?* [online]. Dostupné z <<http://www.lupa.cz/clanky/co-bylo-nez-vznikl-cesky-internet/>> [datum posledního přístupu 15. 6. 2008]. *Encyclopedia Wikipedia*, heslo „Internet“ [online]. Dostupné z <<http://en.wikipedia.org/wiki/Internet>> [datum posledního přístupu 15. 6. 2008]; *Encyclopaedia Britannica Ultimate Reference Suite 2008*, heslo „internet“ [DVD-ROM].

být celá zpráva přenesena (tudíž nezáleží na cestě, kterou se jednotlivé pakety k příjemci dostanou), a také to, jaké konkrétní zprávy jsou tyto pakety součástí, a jaké místo ten který paket v této zprávě zaujímá (tudíž v případě poškození či ztráty přenášených dat stačí opětovně přenést pouze příslušný paket).

Za předchůdce internetu, co se týká realizace výše uvedených myšlenek, lze považovat ARPANET (*Advanced Research Projects Agency Network*), který byl uveden do provozu v roce 1969, a na počátku spojoval prostřednictvím telefonní linky čtyři počítače na čtyřech různých místech (*University of California, Los Angeles; Stanford Research Institute; University of California, Santa Barbara; University of Utah*). Hlavním cílem ARPANETu bylo sdílení výkonu⁷ těchto čtyř počítačů, resp. vzdálený přístup k těmto počítačům za účelem efektivnější práce na nejen vojenských výzkumných úkolech, postupně se však jeho těžiště začalo přesouvat od provádění výpočtů právě ke komunikaci, což bylo dále umocněno skutečností, že počítače byly čím dál levnější a celkově dostupnější.

Už ARPANET s počátečními čtyřmi uzly se však musel vypořádat s problémem, jak mezi sebou propojit počítače, které pracují každý pod jiným operačním systémem. To bylo zpočátku vyřešeno tím, že každý počítač s ostatními komunikoval prostřednictvím přídavného počítačového zařízení jménem *Interface Message Processor*. Teprve později, s rostoucí snahou připojovat k ARPANETu další počítače či celé počítačové sítě, v polovině 70. let, vznikl standard TCP/IP (*Transmission Control Protocol/Internet Protocol*), který se v roce 1983 stal oficiálním protokolem ARPANETu, a používá se dodnes. Změny se dotkly také síťových aplikací, především šlo o vznik standardů SMTP (*Simple Mail Transfer Protocol*), na jehož bázi funguje elektronická pošta, a FTP (*File Transfer Protocol*), na jehož bázi lze mezi jednotlivými počítači přenášet celé soubory, oba vznikly rovněž v 80. letech, a rovněž se používají dodnes, stejně jako standard DNS (*Domain Name System*), který k obtížně zapamatovatelné číselné IP adrese každého uzlu přiděluje snadněji zapamatovatelné jméno (např. www.fhs.cuni.cz).

Jak je patrné z předešlého odstavce, internet jako takový tedy ani tak nepředstavuje novinku ve smyslu použité technologie, jako spíše novinku ve smyslu jejího využití, neboť tím, že je levnější a dostupnější než dříve, se využití této technologie nadále neomezuje pouze na oblast práce, nýbrž proniká také do oblasti volného času a každodenního života vůbec, což se neobejde bez důsledků, na které mohou poukázat jen společenské a humanitní vědy.

2. Internet a kolektivní paměť – krátkodobé hledisko

Tématem následující části je nově vzniklý zlom, ne nepodobný tomu, o kterém byla řeč v první části práce v souvislosti s přechodem od ústního k písemnému způsobu tradování vědění. Jak již bylo řečeno, význam tohoto zlomu dal vzniknout novému druhu minulosti, minulosti, jejíž vzdálenost od současnosti není stále stejná, nýbrž se neustále zvětšuje. Pro další výklad je však podstatná především skutečnost, že se vznikem nového druhu minulosti se objevuje také nový vztah k minulosti, nová forma kulturní paměti společnosti.

⁷ Sdílení výkonu více počítačů není, jak by se mohlo na první pohled zdát, doménou minulé doby, ve které byly počítače velmi drahé a pro velkou část lidí či institucí nedostupné. Podobné vědecké projekty probíhají i v současnosti, vzhledem k parametrům dnešních osobních počítačů v nich však jde, spíše než o kvalitu, o kvantitu, tedy skutečnost, že dat ke zpracování je příliš velké množství na to, aby je zpracovávala jen hrstka počítačů patřící jednotlivým výzkumným střediskům. Tak se prostřednictvím internetu mohou obyčejní lidé se svými počítači zapojit např. do projektu *Seti@Home* (zpracovávání záznamů z největšího radioteleskopu na světě, nacházejícího se v Arecibu v Portoriku, za účelem hledání mimozemských civilizací), *Rosetta@Home* (vytváření trojrozměrných modelů proteinů a zaznamenávání jejich vlastností za účelem následného využití těchto poznatků např. při vývoji nových léků), *Malariaccontrol.net* (simulace založená na datech získaných terénním výzkumem, napomáhající předpovídat šíření malárie a volit efektivní prostředky její prevence a léčby), *Climateprediction.net* (vytváření klimatických modelů za účelem předpovědi budoucího vývoje klimatu) apod. Celkově se jedná o několik desítek projektů z mnoha vědních oborů (fyzika, matematika, biologie aj.).

Podobný, v něčem však přece jen odlišný zlom je možné zaznamenat také v souvislosti s přechodem od „klasického“ k „elektronickému“ způsobu tradování vědění. Rozlišení na „klasický“ a „elektronický“ způsob tradování vědění reflektuje dvojí: za první je to skutečnost, že zatímco dimenzí „klasického“ způsobu je skutečný, hmotný svět, dimenzí „elektronického“ způsobu je svět virtuální, nehmotný (myšleno v tom smyslu, že jednak žádný elektronický obsah nepředstavuje fyzickou věc, nýbrž jen kód jedniček a nul⁸, jednak tento kód zabírá zanedbatelné množství fyzického prostoru), tedy svět časově a prostorově jaksi nezakotvený, za druhé je to skutečnost, že „elektronický“ způsob také pracuje s písmem, avšak poněkud odlišným způsobem, a nejen s ním, nýbrž třeba také s obrazy.

Přechod od klasického k elektronickému způsobu tradování vědění nelze považovat za definitivní konec klasického způsobu tradování (stejně jako přechod od ústního k písemnému způsobu tradování vědění neznamená definitivní konec ústního způsobu tradování, přinejmenším z hlediska tzv. „svatých textů“, které, přestože to byly texty, ze své povahy nepřipouštěly žádné změny, tudíž byly záležitostí nikoli textové, nýbrž rituální koherence). Na jednu stranu sice existuje zřetelná tendence produkovat texty, hudbu, filmy apod. za účelem jejich zpřístupnění co největšímu počtu lidí přímo v digitální podobě, na druhé straně však vedle této nové tvorby existuje tvorba stará, která byla „digitalizovaná“ teprve dodatečně, příp. na svou „digitalizaci“ ještě čeká. Totéž v přeneseném smyslu platí i o lidech, z krátkodobého hlediska jsou to právě lidé, co nás v souvislosti s problematikou vztahu média internetu a kulturní paměti zajímá (z dlouhodobého hlediska to pak budou právě digitalizované obsahy – v obou případech však půjde o dvě strany jedné mince, resp. zlomu, který však, tak jako tomu bylo u „rituální“ a „textové“, nepřeklene žádná „koherence“).

Klíčem k pochopení vzniklého zlomu je srovnání způsobů, jakým se člověk učí číst, a jakým se učí ovládat počítač (za pozornost stojí už skutečnost, že zatímco sloveso „číst“ označuje poměrně přesně vymezenou činnost, přičemž není důležité, zda jde o čtení knihy, novin nebo čehokoli jiného, sloveso „ovládat“ nám bez podstatného jména téměř nic neřekne, přitom však neexistuje sloveso, které by přímo vyjadřovalo schopnost či dovednost práce s výpočetní technikou).

Za první, zatímco pro výuku čtení je potřeba učitel, pro výuku „počítačové gramotnosti“ (uvozovky proto, že, jak se pokusím ukázat, jde o nesmyslné označení) nikoli. To je dáno už ze samotné podstaty věci. Zatímco písmo představuje systém znaků, jejichž smysl je dán konvencí, kterou je třeba si osvojit, počítačové rozhraní operuje se znaky, které samy předem říkají, jaký je jejich smysl, a co s nimi lze v této souvislosti dělat, což je také podstatou tzv. „intuitivního ovládnutí“. Za druhé, zatímco pro výuku čtení je potřeba nějaký konkrétní materiál, nějaký konkrétní text⁹, pro výuku počítačové gramotnosti nikoli, neboť ta spočívá v zadávání určitých více či méně univerzálních příkazů v určitých, zpravidla předem popsaných situacích¹⁰.

Obě výše popsané charakteristiky „počítačové gramotnosti“ mají jeden společný rys, totiž že ignorují skutečnost, že, jak píše Hannah Arendtová v textu *Krise výchovy a vzdělání* (Arendtová, 2002), všichni žijeme v jednom společném světě, který tady byl již dávno před naším narozením, a za který jednou budeme muset sami převzít odpovědnost. Pro to je však třeba vědět, jaký tento svět je,

⁸ Je to vlastně jakési kódování na druhou.

⁹ Přitom je velmi důležité, co je obsahem takového textu. Tak např. v písařských školách ve starověkém Egyptě se opisovaly výhradně takové texty, které opěvovaly panovníka, čímž se u žáků, budoucích státních úředníků, dosáhlo nejen potřebné „kvalifikace“ v podobě gramotnosti, ale zároveň také potřebného „vzdělání“ v podobě loajality vůči panovníkovi (Assmann, 1998). Pro příklad však není třeba chodit až tak daleko do minulosti. Přestože jsem povinnou školní docházku zahájila školním rokem 1991/92, číst a psát jsme se v té době učili ještě na starých slabikářích a písankách, odkud si také dodnes pamatuji básničku „Ať je horké léto/ať je vánice/Voják musí hlídat/naše hranice“, zřejmě proto, že jednak se hezky rýmovala, jednak bylo naším úkolem učit se psát právě tím, že ji opišeme.

¹⁰ O to větší problém vznikne, jestliže nastane situace („neočekávaná výjimka“), která předem popsaná není, např. proto, že je velmi nepravděpodobné, že by k ní někdy došlo.

a to se lze dovědět jen od těch, kteří zde byli již před námi, neboť jen ti nám mohou zpřístupnit to, co zde bylo již před námi.

Jak však bylo ukázáno výše, takovouto návaznost na již existující lidi a věci však „počítačová gramotnost“ jakožto určitý typ „kvalifikace“ nejen neumožňuje, nýbrž přímo znemožňuje, už tím, že pro přístup k počítači či internetu není potřeba mít odpovídající „vzdělání“, není třeba splňovat žádné zvláštní osobní předpoklady, jako je zvláště patrné u tzv. „iniciačních rituálů“¹¹, v podstatě stačí mít jen odpovídající technické vybavení či finanční prostředky¹². Rozlišení mezi „kvalifikací“ a „vzděláním“ pochází z textu *Je vzdělání na cestě stát se zbožím?* od Václava Bělohorského¹³, a podle mého názoru velmi dobře vystihuje rozdíl mezi klasickou a počítačovou gramotností.

Zatímco „kvalifikace“ je vždy do určité míry specializovaná, tudíž také do určité míry strnulá, pročež postupem času zastarává, „vzdělání“ má obecný až univerzální charakter, tudíž je flexibilní, a jeho platnost se postupem času příliš nemění (v souvislosti s rituální a textovou koherencí lze říct, že se buď nemění vůbec, anebo nanejvýš tak v rámci přesně stanovených mezí). Zatímco obsah „kvalifikace“ je vždy v převážné míře konkrétní, obsah „vzdělání“ je ponejvíce abstraktní, tudíž se lze domnívat, že zatímco „kvalifikaci“ si člověk může osvojit i jako samouk, pro získání „vzdělání“ je třeba druhý člověk, který tu byl už před námi (opět v souvislosti s rituální a textovou koherencí lze říct, že tento druhý člověk „vzdělání“ buď „sděluje“, anebo „interpretuje“).

Vrátíme-li se opět k Arendtové, můžeme dále dodat, že „vzdělání“ představuje nezbytnou přípravu na přechod ze sféry soukromé (*oikos*), kde jsou společenské role pevně stanoveny, do sféry veřejné (*polis*), kde se společenské role mění, čehož předpokladem je však rovnost, kterou nastoluje právě „vzdělání“. Toto „vzdělání“ však musí být nikoli praktické (v tom smyslu, že by vědomosti samo přetvářelo či snad dokonce vytvářelo, nejlépe pak prostřednictvím hry), nýbrž teoretické, a zároveň s tím také specializované, což se může poněkud rozcházet s tím, jak bylo „vzdělání“ popsáno výše, avšak ne tak zcela, uvážíme-li, že specializace zde neznamená nějaké „zadávání určitých více či méně univerzálních příkazů v určitých, zpravidla předem popsaných situacích“, nýbrž „jen“ respekt na konkrétní učivo (to ostatně požadoval již Aristoteles ve svém rozdělení věd na obecnou filosofii a ostatní, speciální vědy (Reale, 2005)).

V souvislosti s tímto rozlišením mezi praktickým (obecným) a teoretickým (specializovaným) vzděláním je vhodné pozastavit se u současného trendu, který hlásá, že není třeba vědomosti mít (teoretické, specializované vzdělání), nýbrž je třeba vědět, jak a kde je najít (praktické, obecné vzdělání). Absurdita tohoto ztotožnění „vzdělání“ s „kvalifikací“ vychází najevo právě v souvislosti s rozmachem internetu, neboť ten hledání informací natolik zjednodušuje, že není třeba se učit ani to, jak a kde je najít (již není třeba osvojovat si např. mechanismus fungování knihovního lístkového katalogu, stačí dotaz zadat do internetového vyhledávače).

A tak zatímco z dlouhodobého hlediska internet izoluje a současně s tím rozměňuje především samotnou kulturu, z krátkodobého hlediska izoluje především její současné a budoucí nositele, a současně s tím pak rozměňuje i celé společenství. O účincích internetu z „dlouhodobého hlediska“ mluvíme v takové situaci, kdy médium internetu již představuje celkem běžnou součást

¹¹ Podstatné je v této souvislosti především to, že se často jedná o předpoklady, kterých nelze dosáhnout tady a teď, nýbrž je třeba vyčkat, až člověk získá patřičné „vzdělání“, příp. až tyto předpoklady nastanou samy od sebe, např. dosáhnout dospělosti člověk v naší společnosti zpravidla nemůže dříve, než dosáhne 18 let věku (van Genneep, 1997).

¹² Přestože se může zdát, že získat potřebné finanční prostředky je stejně obtížné jako splnit výše zmíněné osobní předpoklady, je třeba si uvědomit, že zatímco některé osobní předpoklady mohou splňovat jen někteří lidé (tak např. členem cechu se ve středověku nemohla stát žena, a nic s tím nezmohla), peníze, mj. díky tomu, že jsou moderní společnostmi uznávány jako legitimní prostředek prosazení moci (Sokol, 2007), jsou v tomto smyslu dostupné pro všechny.

¹³ Dostupné z <<http://www.multiweb.cz/hawkmoon/vzdelani.htm>> [datum posledního přístupu 10. 6. 2008].

společnosti, o účincích internetu z „krátkodobého hlediska“ mluvíme v takové situaci, kdy médium internetu ještě představuje v daném společností novinku, přesto však už začíná vytvářet zlom mezi minulostí a přítomností.

Jak už je možná patrné z toho, co bylo napsáno výše, tento zlom vzniká především tam, kde je internet či výpočetní technika vůbec zapojena do procesu vzdělání. Přestože Arendtová, když píše o „krizi výchovy a vzdělání“, zřejmě nepíše právě o výpočetní technice či internetu, zdá se, že situace, kterou popisuje, celkem přesně koresponduje se situací, kterou popisujeme my.

Proto lze nalézt analogii také k tomu, co Arendtová nazývá „emancipace“ či „absolutizace dětství“, tj. odmítnutí skutečnosti, že dětství je pouze přechodná etapa na cestě k dospělosti, a že tudíž jedním z hlavních úkolů výchovy a vzdělání by mělo být připravovat děti na dospělost, které se konkrétně projevuje snahou dětem dětství co nejvíce prodlužovat, např. právě tím, že jejich výchova a vzdělání mají ideálně formu hry, nikoli skutečné práce. Zatímco u Arendtové jsou emancipovány jen děti, prostřednictvím počítačů a internetu jsou „emancipováni“ všichni jejich uživatelé, děti však především. Dospělý uživatel je vyvážen z vlivu všech ostatních členů společnosti, neboť „vědění“ či „informace“ má na nově doslova na dosah ruky, protože pro ně nemusí nikam a za nikým chodit, takže ani nepotřebuje vědět, kdo by je v daném společností mohl mít, tedy kdo je v daném společností nositelem kulturní paměti. Dítě je částečně ve stejné situaci, rovněž je vyváženo z vlivu všech ostatních členů společnosti, neboť pro „vědění“ či „informace“ nemusí nikam a za nikým chodit, částečně však v odlišné situaci, neboť oproti dospělému vlastně nikdy nic takového ani nedělalo, resp. to vlastně ani neumí. Takže zatímco dospělý členem daného společností už alespoň po určitou dobu byl, dítě se členem daného společností ještě ani nestalo, a prostřednictvím počítačů a internetu ani není na cestě se jím stát. Tím se oklikou dostáváme k tomu, co bylo výše označeno jako „emancipace“ či „absolutizace dětství“.

Dodatek: cargo kult¹⁴

Podobnou situaci, jako je ta, kdy do nějakého společností proniká technologie internetu, konkrétně pak situaci, kdy je nějaké menší a jednodušší společností nuceno integrovat se do jiného, většího a složitějšího společností, a změny s tím spjaté, výstižně popisuje fenomén *cargo kult*.

Cargo kult je souhrnné pojmenování pro rozmanité, na první pohled dokonce protikladné události, ke kterým dochází nejspíše od roku 1779¹⁵ až do současnosti¹⁶ u společností v jižním Tichomoří (především Melanésie, ale také Polynésie a Mikronésie) poté, co se tato společností dostala především prostřednictvím kolonizátorů a misionářů, později, během druhé světové války, také např. vojáků, do kontaktu se západní civilizací.

¹⁴ Následující část, není-li uvedeno jinak, parafrázuje text *Kult cargo* (Budil, 1999).

¹⁵ Za první projev *cargo kultu* jsou považovány události, ke kterým došlo v souvislosti s příjezdem anglického mořeplavce Jamese Cooka na Havajské ostrovy, a které skončily tím, že domorodci Cooka zavraždili. Když Cook na ostrovech přistál poprvé, byl místními přijat velmi dobře. Když však později odplul, a krátce poté, co jeho výpravu zastihla bouře a poškodila jednu z lodí jeho výpravy, na ostrovech přistál podruhé, místní byli velmi znepokojeni, a druhý den Cooka zavraždili. Až později se ukázalo, že Cookova první návštěva se časově kryla s místním každoročním rituálem, kdy místní bůh, kterého domorodci ztotožnili právě s Cookem, přichází na zem obnovit smlouvu, podle které vláda nad ostrovy pro další rok opět připadá králi a kněžím, protože pak zase odchází a vrací se zase až za rok. Skutečnost, že se Cook vrátil dřív než za rok, však král a kněží pochopili jako porušení smlouvy a snahu jejich boha zmocnit se natrvalo vlády, protože Cook musel zemřít (Budil, 1998).

¹⁶ Na ostrově Tanna v ostrovním státě Vanuatu v jižním Tichomoří se dodnes praktikuje *cargo kult* soustředěný kolem (zřejmě fiktivní) postavy z období 2. sv. v., amerického mechanika jménem John Frum (příjmení Frum je však v anglofonních zemích poměrně vzácné, existuje domněnka, že jde o zkomoleninu anglické věty „John from...“), který se podle domorodců vrátí 15. února předem neurčeného roku, a s sebou přinese kýžené „cargo“. V únoru 2007 toto hnutí, které má na Vanuatu dokonce vlastní politickou stranu, oslavilo své padesáté výročí. Převzato z <http://en.wikipedia.org/wiki/John_Frum> [datum posledního přístupu 10. 6. 2008].

Tichomořská společenství se svým společenským uspořádáním velmi podobala společenskému uspořádání ve starověké a raně novověké Evropě, neboť v obou případech šlo o společnost rozdělenou na dvě společenské „vrstvy“, vrstvu aristokratickou, která byla podle určitých kritérií dále vnitřně strukturována, a kde v souvislosti s tím panoval silný individualismus, a vrstvu lidovou, která představovala toliko nerozlišenou masu, a jejíž příslušníci byli závislí na štedrosti příslušníků aristokratické vrstvy. Zatímco příslušníci aristokratické vrstvy měli především povinnosti, a to jednak se materiálně postarat o vrstvu obyčejného lidu, jednak, co se týká této činnosti, přinejmenším se vyrovnat ostatním příslušníkům aristokratické vrstvy, neboť od schopnosti zajistit si co nejvíce „klientů“ se odvozovala společenská prestiž jednotlivce, příslušníci lidové vrstvy měli především práva, v první řadě pak právo na to, aby o ně bylo od příslušníků aristokratické vrstvy náležitě materiálně postaráno, pokud se tak nedělo, měli právo svého „patrona“ opustit a přejít k jinému. Pro další výklad je však podstatná skutečnost, že šlo o společnost s určitou vnitřní strukturou, společnost, ve které na jednu stranu sice panovala určitá nerovnost, na druhou stranu zde však současně existovala tendence tuto nerovnost určitým způsobem kompenzovat.

Jak již bylo řečeno výše, kontakt tichomořských národů se západní civilizací proběhl především prostřednictvím kolonizátorů a misionářů, protože šlo o kontakt jednak s vyspělou technikou (např. letadla, lodě, rádio, zbraně,...) a průmyslově vyráběným zbožím vůbec (např. jídlo v konzervách – „cargo“ je výraz *pidgin english* pro „zboží“), jednak s křesťanskou naukou.

Náboženství tichomořských národů původně vycházelo z „mýtu o věčném návratu“ (Eliade, 1993), tedy každoroční obnovy světa (*kosmos*) skrze opětovné zpřítomnění mytického archetypu stvoření, kterému však vždy předchází *chaos*, tedy doba nicoty, kdy neplatí žádné společenské konvence, živí jsou navštěvováni zesnulými apod. Tichomořské národy tedy pracovaly s představou cyklického času. Kontaktem s křesťanskou naukou se však setkaly také s křesťanskou eschatologií, kterou pod vlivem působení misionářů zakomponovaly do vlastní mytologie, protože představu cyklického času vyměnily za představu času lineárního, na jehož konci čeká „království boží“, počáteční zlatý věk. Oproti tomu, co se jim snažili vštípit misionáři, však věřili, že tento zlatý věk je uskutečnitelný již v podmínkách tohoto světa, čímž se přiblížili chiliastickým hnutím.

Prvním znakem nadcházejícího zlatého věku přitom byla právě vyspělá západní technika v podobě letadel a lodí, které byly ze strany tichomořských národů interpretovány jako dopravní prostředky, na kterých zesnulí předkové navštěvují živé, což však byla v jejich představách událost charakteristická pro *chaos*, jež předchází stvoření, resp. obnově světa. Tento zdánlivý *chaos* následně vyústil v rozpad až cílenou destrukci vlastního společenství a vlastní kultury.

Vyspělá západní technika však byla majetkem cizinců, a domorodci, jelikož nikdy neviděli cizince manuálně pracovat, byli přesvědčeni, že se jedná o výsledek znalosti určitých rituálů a magie, prostřednictvím kterých je možné vyspělou techniku získat bez potupné závislosti na cizincích. V souvislosti s tím začali praktikovat tzv. sympatetickou magii, tj. magii založenou na víře v působení podobného na podobné, opaku na opak, části na celek, obsahu na formu apod. (van Gennepe, 1997), protože začali stavět neumělé přistávací dráhy a přístavy, kde podle jejich očekávání měla letadla a lodě přistát.

Výsledkem byly silné protibělošské, protikřesťanské, protikoloniální tendence, které se opíraly jednak o skutečnost, že misionáři byli vůči chiliastickým složkám vlastní víry poměrně rezervovaní, jednak o obavy domorodců z asymetrické akulturace, a které následně vyústily v chiliastické hnutí zdůrazňující tradiční kulturní hodnoty (to se může na první pohled zdát být v rozporu s výše zmíněným destruktivním postojem vůči vlastnímu společenství a vlastní kultuře, v tomto případě však již mělo jít o nové, lepší společenství, a kulturu, která dosáhla zlatého věku, a zná rituály a magii přinášející „cargo“).

Chiliastické hnutí bylo navíc dále umocněno skutečností, že příslušníci aristokratické vrstvy se z hlediska materiálního bohatství nemohli rovnat s cizinci, protože se od nich příslušníci lidové vrstvy odvrátili, a své naděje nově vložili právě do chiliastického hnutí a jeho příslibů trvalého materiálního blahobytu.

Abychom se však vrátili k hlavnímu tématu této práce, v čem se *cargo kult* podobá internetu? Obecně tím, že v obou případech technika posouvá hranice dané kultury, tedy hranici mezi „my“ a „oni“, což se následně promítá také do vnitřního uspořádání daného společenství.

„Zboží“ i internet reprezentují novou, doposud neznámou technologii, která nás svou povahou přivádí k cizím lidem a společenstvím, které bychom jinak zřejmě nikdy nepoznali, přičemž v prvním případě vzniká otázka, jak s nimi navázat takový vztah, který by nás automaticky nestavěl do podřízeného postavení (již zde existuje určitá struktura, ta nám však nevyhovuje), v druhém případě vzniká otázka, zda vůbec, příp. jak s nimi nějaký vztah navázat (žádná struktura zde neexistuje, nevíme o nich nic, ani např. to, že by oproti nám disponovali „zbožím“). Dostatek „zboží“ i informací představují zlatý věk, kdy konečně budeme sami sebou, neboť už nebudeme na nikom závislí, a který je již předznamenán skutečností, že takto kvalitní „zboží“ a takto rozsáhlou zásobu informací nám už ani dnes nemůže zprostředkovat žádný člen našeho společenství. Již dnes tedy platí, že kvalitní „zboží“ i rozsáhlá zásoba informací jsou pro všechny členy společenství dostupné stejným způsobem (obě vrstvy domorodé společnosti byly co do přísunu „zboží“ závislé na cizincích; k připojení na internet stačí mít toliko odpovídající technické vybavení či finanční prostředky), čímž se ve společenství vyrovnávají rozdíly ve společenském postavení. Nikdo však přesně neví, jakým způsobem přesně „zboží“ či informace vznikají, tudíž se zdá, že přístup k nim je záležitostí znalosti určitých rituálů, magie či specifických úkonů, které je pouze třeba umět provádět náležitým způsobem. Jelikož „zboží“ i informace přichází jaksi zvenčí, není třeba zaujímat nějaký hlubší vhled do věci, z čehož následně vyplývá skutečnost, že původně profánní předměty (tj. předměty určené k profánním činnostem, tedy činnostech vykonávaným za nějakým konkrétním účelem, činnostem, které v lidském životě představují jakési nutné zlo, protože je žádoucí zkrátit dobu jejich vykonávání na nezbytné minimum) jsou učiněny posvátnými.

Pokud bychom měli srovnání fenoménu *cargo kult* a internetu nějak shrnout, dalo by se snad říct, že jde o dva ve vícero ohledech velmi podobné případy, avšak s tím rozdílem, že zatímco v případě fenoménu *cargo kultu* je základní jednotkou společenství, které se rozštěpilo na dvě skupiny, které, jelikož „zboží“ bylo pro všechny stejnou měrou nedostupné, si už navzájem neměly co nabídnout, což v důsledku vyústilo v radikální přeformulování vlastní kultury, v případě internetu je základní jednotkou společenství, které se rozštěpilo na jednotlivce, kteří, jelikož informace jsou pro všechny stejnou měrou dostupné, si už nemají co nabídnout, přinejmenším jsou o tom přesvědčeni, což v důsledku může vyústit v rozpad jejich kultury.

3. Internet a kolektivní paměť – dlouhodobé hledisko

a) Materiální stránka digitálních záznamů

Přestože digitalizované obsahy představují cosi virtuálního a tudíž také nehmotného, samy také zaujímají určité, byť zanedbatelné množství fyzického prostoru, resp. pro to, aby je bylo možné „číst“, je třeba, aby byly někde zaznamenány či zapsány. Každý druh digitálního záznamu či zápisu však s sebou nese dva následující problémy (Rybka, 2006): za prvé je to problém stability materiálu, na kterém je informace zapsána, za druhé je to problém „formátu“, ve kterém je tato informace „kódována“.

* * *

Materiál, na který jsou digitalizované obsahy zapisovány¹⁷, zatím příliš stabilní není¹⁸, a stávající odhady, zvláště pak ty optimistické, jsou zatím spíše dohady, neboť zatímco sto let staré, přesto však čitelné DVD vzhledem k celkovému stáří tohoto formátu zatím ještě nemáme, máme DVD nečitelná již po několika letech. Jak již bylo zmíněno v první části, jedním ze dvou předpokladů uvědomění si minulosti je existence svědectví o této minulosti. Jejím nositelem mohou být jednak žijící lidé, ti si však, jak už také bylo zmíněno v první části, pamatují události přibližně jen za posledních osmdesát až sto let, tj. jen za poslední tři až čtyři generace, jednak obřady či texty. Je sice pravda, že obřady a zvláště pak texty, nesoucí kulturní paměť společenství, nejsou a ani nesmí být vzhledem ke svému významu jednoduše ponechány svému osudu, naopak je jim věnována zvláštní péče. Tato péče má v případě obřadů podobu jejich náležitého provádění, v případě textů podobu jejich náležitého výkladu, přičemž stranou nezůstávají ani experti, kteří mají tuto péči na starost (takoví lidé se ve společenství těší zvláštnímu postavení), a v případě textů zřejmě ani materiál, na kterém jsou texty zaznamenány (možná proto je ničení knih, byť se nemusí jednat přímo o vzácné tisky, v době, která připouští vícero možných způsobů interpretace, považováno za barbarství). Avšak papýrus, pergamen či papír samy o sobě vykazují o mnoho větší životnost než magnetická či optická média. Tak je tomu např. už proto, že magnetickým a optickým médiím hrozí poškození nejen od vlivů, které poškozují i papír (např. vlhko či světlo), ale i od některých dalších vlivů, které papír nepoškozují (např. magnetické pole). Z toho všeho pak plyne skutečnost, že žádná digitální kopie zřejmě nepřežije svůj nedigitální originál, neboť zatímco nedigitální originál, nebude-li úmyslně zničen, bude v nejhorším případě přežívat ještě nějakou dobu poté, co upadl v zapomnění (přitom však bude mít nadále určitou šanci, že bude nalezen, a jakožto „minulost“ se možná ještě stane součástí kulturní paměti nějakého společenství), kopie, nebude-li jí věnována patřičná pozornost např. vytvářením tzv. záložních kopií, nepřežije ani svůj „zlatý věk“. Celá situace je pak o to vážnější u digitálních originálů.

Zatímco v případě samotných digitalizovaných obsahů něco podobného pozorovat nelze, zvláště v případě optických médií, na kterých jsou digitalizované obsahy zapsány, lze velmi dobře sledovat kvalitativní rozdíl mezi originálem a kopií, resp. mezi jakousi „oficiální“ a „neoficiální“ tvorbou. Neboť CD a DVD nosiče s „oficiálním“ obsahem jsou vyrobeny jiným technologickým postupem, než CD a DVD nosiče s „neoficiálním“ obsahem¹⁹, což se také odráží v jejich životnosti. Vzniká tak zvláštní situace, kdy na jedné straně máme oficiální tvorbu, která, jelikož je zapsána na poměrně trvanlivém materiálu, může přežívat i v případě, že o ní nikdo příliš nejeví zájem (není totiž vyráběna pro nějaké konkrétní publikum, spíše se buď spoléhá na to, že apelem na určité vlastnosti, společně všem členům společenství²⁰, zapůsobí natolik, že si nějaké publikum jistě získá), na druhé straně pak neoficiální tvorbu (která zahrnuje takovou tvorbu, která je z hlediska oficiální tvorby příliš okrajová, nehodnotná či dokonce nelegální), jejíž životnost je, v důsledku skutečnosti, že je zapsána na nepříliš trvanlivém materiálu, kratší, a o to pak závislejší na péči lidí (její výhodou však je, že má již od začátku své příznivce, neboť bez nich by nebyl důvod vytvářet další kopie). Stále však platí, že životnost optických médií je velmi malá. UVědomíme-li si skutečnost, že jednou z hlavních charakteristik kulturní paměti je intenzivní vztah určitého společenství k minulosti, kterou si toto společenství přivlastňuje jakožto svou minulost, zjistíme, že máme před sebou situaci, kdy se součástí kulturní paměti může stát spíše to, co vzniká oficiálně, neboť jen oficiální tvorba může aspirovat na to, aby se stala minulostí, zatímco neoficiální tvorba je spíše záležitostí komunikativní paměti, neboť je velkou měrou závislá na lidech, tudíž může existovat či zaniknout, nikdy však nemůže zestárnout a pak být znovu objevena. Samotné zestárnutí je však nejen u optických, ale také u magnetických médií velkým problémem.

¹⁷ Zde lze rozlišit obecně dva typy nosičů: média magnetická (např. diskety a pevné disky) a média optická (např. CD a DVD disky).

¹⁸ Zatímco papírové děrné štítky a děrné pásky se nám ve funkční podobě zachovaly dodnes, některá magnetická a především pak optická média jsou však nečitelná již po několika letech.

¹⁹ Oficiální obsah je na médiích lisovaných, neoficiální obsah je na médiích pálených.

²⁰ Typicky jde o nějakou formu rozlišení mezi „my“ a „oni“.

* * *

V případě digitalizovaných obsahů a optických médií, na kterých jsou tyto obsahy zapsány, totiž navíc vzniká velmi závažný problém ohledně „formátu“, ve kterém jsou informace „kódovány“. Jak už bylo napsáno výše, jedná se o binární kód jedniček a nul, který navíc často kóduje nějaký další kód. Skutečnost, že se jedná o jakési kódování na druhou, je nejvíce patrná na elektronických textech, neboť ty jsou už ze své podstaty založeny na určitém znakovém systému (jazyce), ten je však, aniž by přitom byl nějak pozměněn (jedná se o stále stejný text), procesem digitalizace přeložen do nějakého dalšího znakového systému (binárního kódu), který navíc existuje vždy již v nějakém konkrétním „formátu“. K tomu, abychom si mohli takový elektronický text přečíst, tedy potřebujeme znát za prvé, jazyk, ve kterém je napsán, za druhé, v horším případě alespoň binární kód, v lepším případě „formát“, ve kterém je zakódován. Neboť teprve se znalostí „formátu“ je možné určit, pro jaký program je soubor primárně určen²¹, resp. v jakém programu se má „číst“.

Problém, na který zde chci poukázat, je skutečnost, že digitalizované obsahy, přestože, jak jsem se pokusila ukázat v předešlém odstavci, mají poměrně složitou a nesamozřejmou strukturu, nemají nikde přiloženou metainformaci, jak se mají číst, resp. jaký hardware a software je pro jejich čtení potřeba, čímž je však jejich životnost značně omezena (podíváme-li se např. na obyčejný „flash disk“, a odmyslíme si vše, co o něm víme, nejspíš zjistíme, že nemáme představu o tom, co to je, k čemu to je, a jak se to používá, zvláště, říká-li se danému předmětu v běžné mluvě např. „klíčenka“; podobně by člověk u CD disku celkem instinktivně přikládal větší význam té straně, na které jsou natištěny nějaké nápisy, nikoli té straně, na které na první pohled nic zajímavého není). Tudíž i kdyby se digitalizované obsahy nějakým způsobem zachovaly do budoucna, zřejmě nebude možné se k nim vztahovat z toho důvodu, že je ani nebudeme umět „číst“, tedy ani nezjistíme, že se jedná o text, natož, abychom měli příležitost tento text rozluštit.

Ukázkovým příkladem záznamu, který se podařilo rozluštit navzdory tomu, že kód, ve kterém byla informace zapsána, už nikdo neznal, je Rosettská deska. Neboť za prvé, text na ní byl vyveden „analogově“, tedy bez potřeby nějakého speciálního čtecího zařízení, a ve třech různých jazycích najednou, konkrétně egyptských hieroglyfech, egyptském démotickém písmu a řečtině. Za druhé, kámen sám o sobě představuje jeden z nejstabilnějších materiálů. Za třetí, svou roli zde hrála i obyčejná náhoda či štěstí, že se do té doby nedostal do rukou takovým lidem, kteří by ho použili např. jako stavební materiál, resp. se dostal do rukou lidem, kteří rozpoznali jeho význam. Za čtvrté, což částečně souvisí se třetím bodem, vznikly kopie oněch záhadných nápisů, a ty se následně dostaly také k lidem, kteří měli předpoklady tyto nápisy vyluštit (Rybka, 2006).

Problematické jsou navíc také samotné programy, tj. samotný software, potřebný ke čtení digitalizovaných obsahů, neboť každý software si vyžaduje více či méně specifický hardware (to jsou tzv. „minimální“ a „doporučené systémové požadavky“). Přitom však neplatí přímá úměra, že čím výkonnější hardware, tím lépe, neboť hardware obecně prodělává rychlejší vývoj než software, v souvislosti s čímž proto již dnes dochází k problémům s „příliš starým“ softwarem a „příliš novým“ hardwarem²². Podobným problémem je zpětná provázanost či kompatibilita mezi aktuální verzí softwaru a soubory vytvořenými v jeho starší či novější verzi²³, i když zde záleží mj. na tom, jak silná je

²¹ Pochopitelně, že existují např. obrázkové soubory, které nejsou omezeny na jeden konkrétní program. Každý soubor se samozřejmě dá otevřít i v jiných programech, tím se však nedostaneme k jeho primárnímu sdělení. Skutečnost, že každý soubor vyžaduje odpovídající software, si plně uvědomíme až tehdy, když takový software postrádáme, a jsme proto dotazováni, v jakém programu chceme soubor otevřít.

²² Dobrým příkladem může být problém počítačů s dvoujádrovými procesory, kde je pro spuštění některých starších programů potřeba jedno jádro dočasně vypnout. Zdrojem problémů bývá také nový operační systém, který nemusí starý software podporovat. Nesoulad mezi softwarem a hardwarem může mít samozřejmě také opačnou podobu (nový software, starý hardware), ta však pro tento výklad nemá velký význam.

²³ To je např. problém kancelářského balíku MS Office 2007 a starších verzí.

vazba mezi souborem a programem, ve kterém byl tento soubor vytvořen. A konečně také existuje problém, v jakém softwaru digitalizované obsahy vytvářet, aby následně byly dostupné co největšímu počtu lidí, resp. problém dostupnosti softwaru, který je k jejich četbě potřeba.

Skutečnost, že ke každému „zámku“ je potřeba mít správný softwarový, příp. také hardwarový „klíč“, by snad teoreticky šla překlenout tím, že by se digitalizované obsahy přesunuly právě na internet, kde by všechny problémy s čitelností padaly na internetový prohlížeč, který by případně bylo možné podle aktuálních potřeb průběžně aktualizovat o nejrůznější doplňky, což ostatně v omezené míře funguje již v současnosti. Proti tomu by se však dalo namítnout, že, přestože se tímto způsobem zbavíme problémů s odpovídajícím softwarem, rozhodně se nezbavíme problému s hardwarem, neboť jednak bude náš přístup k digitalizovaným obsahům podmíněn přístupem k internetu, jednak bude takové řešení znamenat velkou zátěž jak pro počítače, na kterých budou digitalizované obsahy k dispozici, tak pro počítače, do kterých se odtud budou načítat, nehledě na omezenou přenosovou kapacitu celé sítě. Rovněž bude stále platit, že čím náročnější obsah, tím bude potřeba výkonnější počítač. Nás však zajímá především skutečnost, že distribuce těchto obsahů už nebude probíhat poměrně dramaticky prostřednictvím lidí, nýbrž ryze mechanicky prostřednictvím určité techniky, čímž si lidské společenství na jednu stranu ulehčí práci, na druhou stranu však citelně utrpí.

b) Problém „přístupu“

V souvislosti s předešlým tématem je třeba zmínit skutečnost, že s „digitalizací“ jednotlivých obsahů zároveň dochází ke změně v „přístupu“ k těmto obsahům, a to ve dvou ohledech: za prvé se jedná o jejich zpřístupnění mnohem většímu množství lidí, než by tomu u totožných obsahů bylo v jejich nedigitální podobě (tím se vlastně konečně dostáváme k samotnému tématu internetu), za druhé, což přinejmenším částečně souvisí s prvním bodem, se jedná o skutečnost, že s digitalizovanými obsahy nakládáme jiným způsobem, než bychom nakládali s totožnými obsahy v nedigitální podobě. Oba tyto ohledy přitom nepřímou poukazují na skutečnost, že, stejně jako písmo, i digitalizované obsahy, které rovněž představují specifický způsob fixace proměnlivé skutečnosti, mají zvláštní povahu, která předznamenává jejich vztah ke kulturní paměti společenství.

* * *

V souvislosti se zpřístupněním digitalizovaných obsahů mnohem většímu množství lidí, než by tomu u totožných obsahů bylo v jejich nedigitální podobě, je dobré vrátit se k tomu, co bylo v první části uvedeno pod označením „komunikativní paměť“, především pak ke skutečnosti, že podkladem „komunikativní paměti“ jsou naše vlastní zkušenosti, kam spadají jak zkušenosti ryze osobní, tak takové zkušenosti druhých, o kterých od druhých víme. Pro další výklad je pak důležitá skutečnost, že díky internetu se můžeme dostat k takovým obsahům, ke kterým bychom se jiným způsobem nedostali, a o kterých bychom tedy jinak zřejmě ani nevěděli (samotnému procesu, jakým internet překonává a čas a především pak prostor, bude věnována pozornost později), čímž se naše vlastní zkušenosti (obsahující jak zkušenosti osobní, tak zkušenosti druhých), tvořící podklad komunikativní paměti, povážlivě zvětšují (na druhou stranu však nelze opomenout skutečnost, že, s tím, jak se v nejrůznějších internetových databázích zaznamenává naše činnost, nám tyto databáze při každé další návštěvě předkládají určitou nabídku možných činností, která byla sestavena právě na základě našich předchozích návštěv, a který by právě proto mohla odpovídat našemu vkusu – tuto snahu, abychom viděli jen to, co vidět chceme, však lze poměrně dobře ignorovat).

Je pravda, že spíše než o zkušenostech by bylo vhodné mluvit o „zkušenostech“, neboť nejde o něco, co bychom zažívali na vlastní kůži (o samotné snaze o bezprostřední komunikaci bude pojednáno později), na druhou stranu však nelze popřít, že i médium internetu svým uživatelům zprostředkovává určitý typ zážitků. Na zážitcích, které nám zprostředkovává internet, je, oproti zážitkům zprostředkovaným jinými médii, podstatné především to, že si jejich obsah v mnohem větší

míře určujeme my sami (např. nejsme odkázáni na výběr z většího či menšího spektra televizních kanálů či tiskovin, jejichž obsah však určuje někdo jiný, protože se jejich obsah s našimi preferencemi pouze více či méně shoduje, avšak jen výjimečně, pokud vůbec někdy, je zcela odráží), resp. zde existuje sice také konečné, přesto však o mnoho větší spektrum, ze kterého si lze vybírat (toto spektrum totiž nikdy nelze projít celé, tak jako člověk např. přepíná mezi televizními kanály), tudíž také možnost mnohem větší shody s našimi preferencemi.

Spojitosť mezi vlastními zážitky či zkušenostmi a komunikativní pamětí je pak taková, že s novým typem zážitků, které nám ze své povahy přináší právě internet, zážitků zhotovených téměř na míru, se komunikativní paměť společenství spíše rozpadá, přestože, dokud budeme, kromě tohoto virtuálního a individuálního, současně žít také ve světě skutečném a společném, se nespíš nerozpadne zcela. Avšak s tím, jak se naše zkušenosti zvětšují a zároveň individualizují, je velmi obtížné v nich dále rozpoznat nějaké společné prvky. Neboť přestože individuální paměť každého jednotlivého člověka pokaždé představuje jedinečný soubor rozmanitých vzpomínek pojících se k rozmanitým událostem, které tento člověk zažil, alespoň některé z těchto událostí nezažil jen on sám, nýbrž ještě s dalšími lidmi, protože jeho a jejich paměť vykazuje určité společné prvky, resp. společné vzpomínky, které, přestože nejsou organizovány jako vzpomínky spadající pod kulturní paměť, opravňují nás používat označení „komunikativní paměť“. Zajímavé přitom je, že takovéto společné vzpomínky mohou vzniknout nejen prostřednictvím bezprostředních zážitků (tj. prostřednictvím obyčejného „být při tom“), nýbrž do určité míry i prostřednictvím zážitků zprostředkovaných médii, a to jak těmi „starými“ (tj. texty, jak tomu je např. u textů ze školních čítanek), tak i některými „novými“ (např. televizí, nikoli však už, jak se pokusím dále ukázat, internetem)²⁴.

Na první pohled se může zdát, že společné vzpomínky nemohou vzniknout jiným způsobem, než prostřednictvím onoho „být při tom“, neboť jen v tomto případě jsou všichni přítomní skutečně „přítomní“, resp. přítomní především v čase, ale do určité míry také prostoru. Neboť komunikativní paměť je především kategorie časová, a až poté prostorová, dalo by se tedy říct, že pro její vznik je důležitá především časová synchronizace, a až poté synchronizace prostorová (tj. „být při tom“, ať už bezprostředně, či prostřednictvím médií). Je pravda, že čtenáři textů či televizní diváci jsou od sebe v čase a prostoru vzdáleni, avšak obsah, který čtou či sledují, mohou, v důsledku již zmíněné omezené nabídky, číst či sledovat ve stejném čase či prostoru²⁵. U uživatelů internetu je takováto shoda mnohem méně pravděpodobná, neboť na internetu je vše dostupné stejnou měrou, navíc kdykoli a odkudkoli, což je ještě umocněno skutečností, že digitalizované obsahy jsou ze své povahy snadno přenosné.

V souvislosti se vztahem internetu a komunikativní paměti bychom však neměli zapomenout na internet jakožto komunikační nástroj, neboť v tomto ohledu v rámci média internetu určitá časová a prostorová (myšleno ve smyslu virtuálního prostoru) synchronizace skutečně vzniká. Zároveň se však internetová komunikace od běžné komunikace liší, a to tím, že je jednak zprostředkovaná, s čímž souvisí také to, že z převážné části není mluvená, nýbrž psaná, jednak se, spíše než mezi dvěma lidmi, odehrává mezi dvěma virtuálními identitami.

Aleida Assmannová (Assmannová, 2006) říká, že snaha o bezprostřední komunikaci je vlastní už písmu, a internet v této tendenci pouze pokračuje. O tom jakým způsobem se o to pokouší písmo,

²⁴ Zvláštní kategorii samozřejmě tvoří médii zprostředkované bezprostřední zážitky ve formě tzv. přímých přenosů, ty však pro tento výklad nemají velký význam.

²⁵ Možných příkladů je velmi mnoho. Za všechny bych uvedla dětský televizní pořad „Studio Kamarád“, který se začal vysílat již v roce 1981, tedy tři roky před mým narozením, jelikož se však nejednalo o pořad s přísnou dějovou návazností, bylo možné se na něj začít dívat od kteréhokoli dílu, navíc tento pořad nebyl nikdy reprízován, takže bezprostřední zkušenost s ním mají jen děti narozené nejpozději v polovině 80. let. Zřejmě proto však tento pořad zná velká většina mých vrstevníků, byť se jedná o lidi, kteří se navzájem neznají, protože lze „Studio Kamarád“ přirovnat k určité formě „generační“, tedy komunikativní paměti.

a jakým internet, bude věnována pozornost později, v souvislosti s komunikativní pamětí je však podle mého názoru důležité, že se nejedná o komunikaci mluvenou, nýbrž psanou. Neboť kromě toho, že v případě psané komunikace se člověk o svém protějšku nedoví tolik, jako při mluvené komunikaci, psaná komunikace není tak bezprostřední jako komunikace mluvená, neboť zatímco na oslovení, typicky pozdrav, člověk musí bezprostředně reagovat, protože v opačném případě bude považován např. za nevychovaného, na příchozí zprávu bezprostředně reagovat nemusí, odpověď si může promyslet (což má své pozitivní i negativní stránky), příp. se může rozhodnout neodpovídat vůbec, přičemž ten druhý neví, zda odpověď nepřichází pouze proto, že se cestou někde ztratila, nebo se ho ten druhý jednoduše rozhodl z nějakého důvodu ignorovat. Zvláštní a doposud opomínaný rys písemné komunikace je pak skutečnost, že tento druh komunikace je, oproti mluvené komunikaci, ke svým účastníkům velmi nemilosrdný, neboť zatímco to, co bylo řečeno, je po čase zapomenuto (což je negativum i pozitivum zároveň), to, co bylo napsáno, zapomenuto není, neboť nositelem této paměti nejsou lidé (kteří napsanou zprávu po určité době zapomenou, přinejmenším u nich opadnou ty nejsilnější emoce), nýbrž technika, tudíž lze každou psanou informaci do budoucna nejen využít, ale také zneužít²⁶. I když se však komunikace zdaří, není jisté, zda ji obě strany, právě proto, že jsou prostorově vzdáleny, resp. se nachází v jednom virtuálním prostoru, prožívají stejně, tak, aby řekly, že se jednalo o nikoli individuální, nýbrž společný zážitek (této skutečnosti bude věnována pozornost ještě v další části). S tím souvisí druhý problém, a to problém identity těchto lidí, neboť do společných zážitků se promítá také skutečnost, že ve virtuálním prostoru si může každý vytvořit libovolnou „identitu“ (uvozovky proto, že, jak také říká Aleida Assmannová (Assmannová, 2008), každá identita předpokládá určitou základní míru neměnnosti – v prostředí internetu se však lze vydávat za naprosto kohokoli), která je platná právě jen v tomto virtuálním prostoru, a kterou lze pozměňovat, příp. ji zcela zrušit, tudíž žádný zážitek, který by se mohl stát základem komunikativní paměti, nelze přisoudit nějaké konkrétní skupině lidí, nelze určit, či je to komunikativní paměť, neboť oni „současníci“ za tu dobu mohli svou „identitu“ změnit, příp. zrušit, přinejmenším jim v tom nikdo a nic nebrání. A nejsou-li tito „současníci“, není ani komunikativní paměť.

* * *

Skutečnost, že s digitalizovanými obsahy nakládáme jiným způsobem, než bychom nakládali s totožnými obsahy v nedigitální podobě, úzce souvisí se samotnou povahou digitalizovaných obsahů, v prvé řadě pak se skutečností, že jedině v případě digitalizovaných obsahů má kopie stejnou kvalitu jako originál²⁷, že samotné vytváření kopií je samo o sobě velmi snadné, neboť k němu není zapotřebí žádné zvláštní technické vybavení²⁸, a tudíž ani žádná zvláštní kvalifikace, a celková doba pořízení kopie je, vzhledem k objemu kopírovaných dat, poměrně krátká²⁹. Všechny výše zmíněné vlastnosti digitalizovaných obsahů nám pak umožňují jednak nově vytvářet kopie i takových obsahů, jejichž kopírování by v případě jejich neexistence v digitalizované podobě bylo neúměrně obtížné³⁰, jednak velmi snadno vytvářet od jednoho obsahu nekonečné množství stejně kvalitních kopií, a díky obojímu pak jakýkoli digitalizovaný obsah distribuovat dále.

To však v důsledku urychluje to, čemu byla věnována pozornost již v první části, věnované účinkům internetu z krátkodobého hlediska, tedy rozpad daného společenství. Neboť tím, že si každý

²⁶ Viz KOČIČKA, Pavel. Soukromí, věc veřejná. *MF DNES*, 2008, roč. XIX, č. 104, s. D8. Dostupné z <<http://data.idnes.cz/mfdnes/kavarna/pdf/2008/kavarna-20080503.pdf>> [datum posledního přístupu 11. 6. 2008].

²⁷ Ať už se jedná o opsaný či oxeroxovaný text na papíře, nebo o překopírovaný zvukový či obrazový záznam na magnetickém pásku, vždy lze u kopie pozorovat jinou, zpravidla nižší kvalitu než u originálu.

²⁸ Např. pro vytvoření kopie záznamu na magnetickém pásku je potřeba dvojí zařízení, jedno vstupní a jedno výstupní.

²⁹ Např. okopírování třiminutového záznamu na magnetickém pásku trvá právě tři minuty. Za výjimku by snad šlo považovat pouze xeroxování textu, neboť to zabere méně času, než je potřeba na jeho přečtení.

³⁰ To je případ např. Encyklopedie Britannica v její elektronické podobě.

člen společnosti může pořídit vlastní kopii, stejně kvalitní jako originál, a třeba i kopii toho, co ke kopírování původně určeno není (všichni jsou pro zhotovování kopií stejně kompetentní, všichni mají potřebnou „kvalifikaci“, v tomto ohledu není mezi členy společnosti rozdíl), se od daného společnosti určitým způsobem odpoutává, především však již nemá důvod se k danému společnosti vracet, neboť od toho, co pro něj a jeho společnosti má smysl, má nyní vlastní exemplář³¹. Otázkou však zůstává jednak to, zda může existovat společnost, jehož členové jsou takto navzájem izolovaní, resp. zda takový útvar ještě lze nazvat „společností“, a také, což souvisí s předešlým bodem, zda kopie, takto odtržena od originálu, má stále stejný smysl jako originál, jehož smysl pocházel právě od společnosti, příp. nějakého „specialisty“ na věděni, který v tomto společnosti působil.

S touto skutečností také souvisí možnost digitalizované obsahy velmi snadno editovat, neboť pro provádění variací je každý stejně kompetentní, proč je stále obtížnější rozlišit, co je originál a co revidovaná verze. Přitom základem kulturní paměti je vždy určitá identita neboli neměnnost, která se buď opakuje v rituálech, které žádnou změnu nepřipouští, anebo zpřítomňuje ve výkladu, který sice změnu připouští, avšak jen co se týká výkladu, nikoli toho, co je vykládáno. Digitalizované obsahy však připouští také změnu, co se týká toho, co je vykládáno, což je v situaci, kdy kulturní paměť má uchovávat určitou kolektivní identitu, velká nevýhoda. Neboť přestože, vedle kultur založených na „chladných vzpomínkách“, které se snaží veškeré změny ztlumit, existují kultury založené na „horkých vzpomínkách“, které ve změně spatřují východisko návaznosti, tedy jejich identita se sice odvíjí od něčeho, co se změnilo, ale dále už se to nemění a měnit ani nesmí, resp. může, ale právě jen co se týká jeho výkladu. Nehledě na to, že žádný digitalizovaný obsah se zřejmě ani nestane „minulostí“ v pravém slova smyslu, resp. se minulostí může stát, jak bylo ukázáno výše, především co do své „formy“ (tj. materiálu, na kterém je zapsán, a formátu, ve kterém je kódován), nikoli však „obsahu“, neboť ten se může neustále měnit, takže nikdy nezastará tak, že by představoval něco, čemu už nikdo nerozumí. Jinak řečeno, nesrozumitelnost může nastat jedině napříč (virtuálním) prostorem, který máme všichni společný, ve kterém však např. každý mluvíme jiným jazykem, nikoli však napříč časem, který, tím, že (jak bude podrobněji ukázáno v další části) je založen na nepřetržitě nahrazování starého novým, se omezuje na toliko tady a teď.

Tvrzení, že digitalizací věci ztrácí svou jedinečnost, není jen výsledkem určitého subjektivního dojmu, nýbrž také a především skutečnosti, že tak zaniká to, co lze souhrnně označit jako „paměť věcí“ (Assmann, 2001), tedy minulost skrývající se ve věcech, a vypovídající tak mnohé o lidech, kteří těchto věcí užívali. Jak však už napovídá samo označení, „paměť věcí“ je záležitostí hmotných věcí, nikoli tedy digitalizovaných obsahů, neboť ty jsou sice také hmotné, avšak jaksi neznatelně, resp. ne natolik, aby se do nich mohl zakusovat pověstný zub času, a z nich tak bylo zřejmé, že už takřkajíc „něco pamatují“. Ztráta jedinečnosti jednotlivých věcí je rovněž důsledkem skutečnosti, že kopie má stejnou kvalitu jako originál, neboť, jak již bylo zmíněno výše, se od sebe originál a kopie liší v podstatě pouze druhem nosiče, na kterém jsou zapsány, tudíž si v sobě kopie nenesou žádný příběh, který by osvětloval, proč a za jakých okolností vznikla.

Skutečnost, že díky internetu se naše komunikativní paměť povážlivě rozrůstá, a u digitalizovaných obsahů nelze upozorovat žádný zásadní rozdíl mezi originálem a kopií, je podle mého názoru jednou z hlavních příčin fenoménu „počítačového pirátství“, a z něj plynoucího rostoucího počtu konfliktů s autorským zákonem. Zdá se totiž, že, přestože díky internetu můžeme netušené objevovat, mnohem obtížnější však už je toto netušené přímo zažít, resp. zažít legální cestou³², a

³¹ Tak např. hodně studentů, poté, co zjistí, že kopie potřebných studijních materiálů je v elektronické podobě dostupná v informačním systému, přestanou chodit na přednášky.

³² Prostřednictvím internetu se lze dostat mj. k takovým filmům, které v České republice ani nejsou v obchodní distribuci, kdyby se však člověk rozhodl pořídit si od některých těchto filmů legální kopii, např. v některém zahraničním internetovém obchodu, může zjistit, že daný snímek je v distribuci pouze na DVD s jiným než oblastním kódem 2, který platí mj. pro Evropu, tudíž je pro něj nepoužitelný (všechna originální DVD jsou totiž opatřována tzv. oblastním kódem, který, pokud není bez omezení, dovoluje každé DVD přehrát jen na

pokud se tak děje cestou nelegální kopie, je otázkou, zda a nakolik to považovat za krádež duševního vlastnictví, když nikdo nikomu nic v pravém slova smyslu neodcizil, resp. nikomu nic nechybí (na tento fakt upozorňuje Zdeněk Pinc v rámci přednáškového cyklu *Kořeny evropské tradice*).

c) Internet a prostor

Jak již bylo řečeno výše, vzpomínky mají, kromě vztahu k nějakému konkrétnímu společenství, také vztah k určitému času a prostoru. Kategorie času a prostoru hrají významnou roli také v případě rituální a textové koherence, resp. v případě předávání vědění obecně, pročež se chci v následujících dvou částech podívat, jakou roli hrají čas a prostor v rámci média internetu a „společenství“, které v jeho rámci vzniká. K tomu nám poslouží názory čtyř různých autorů, kteří se na internet dívají každý jiným způsobem, a každý více či méně kriticky, přesto však lze u všech čtyř vysledovat některé společné rysy.

* * *

Aleida Assmannová (Assmannová, 2006) rozlišuje „kulturu vzpomínání“ (*culture of memory*), která je charakteristická pro tištěná média, a „kulturu pozornosti“ (*culture of attention*), která je charakteristická pro nová média, v souvislosti s tímto výkladem pak především s internetem. Zatímco časová omezení komunikace jsou překročena již písmem, neboť tím, že si můžeme přečíst také to, co napsali lidé v dávné minulosti, písmo zakládá jakýsi virtuální čas, který spojuje minulost s přítomností (tato představa byla podle Assmannové častá především v době vynálezu knihtisku, a vyjadřovala euforii, která doprovází počátky každého nového média; dnes totiž naopak panuje představa, že zprostředkovanost písemného předávání vědění je negací původnější bezprostřednosti ústního předávání vědění, které však znova získává na aktuálnosti s médiem internetu), prostorová omezení komunikace jsou překročena až internetem, neboť tím, že umožňuje komunikaci mezi lidmi na dvou odlehlých koncích světa, internet zakládá jakýsi virtuální prostor, jeden svět, kde jsou přítomni naprosto všichni. Oba druhy médií se tedy, každý svým způsobem, pokouší o dosažení komunikace bez interakce, resp. komunikace napříč časem či prostorem, oba mají společného také to, že z této komunikace vylučují lidské tělo, tedy že je v obou případech třeba podstoupit určitou proměnu, která však mj. poukazuje na fakt, že představa nějaké nezprostředkované komunikace mimo bezprostřední setkání je utopická.

Vrátíme-li se k jinému textu od Aleidy Assmannové (Assmannová, 2008), můžeme snad říct, že zatímco v prvním případě je i navzdory této proměně identita individua zachována, neboť v prvním případě jde o překročení času v podobě dosažení nesmrtnosti, která navíc může být, vzpomeneme-li na spisovatele, který se ze všeho nejprve musí obhájit vůči tradici, za určitých podmínek i trvalá, přičemž jde o nesmrtnost založenou na některých minulých činech jednotlivce, v druhém případě, kde jde o překročení prostoru v podobě dosažení netělesné všudypřítomnosti, tomu tak není, neboť internet je z principu přístupný komukoli, a podobně se lze v jeho rámci vydávat za kohokoli.

Co však člověka osvobozuje z časových omezení, je paměť, tj. určitá lidská schopnost, zatímco to, co člověka osvobozuje z prostorových omezení, je pouhá technika, která nám navíc informace přináší v takovém množství, že se vztahujeme jen k tomu, co bezprostředně upoutá naši pozornost, co si však už, přestože pozornost je základem zapamatování, v důsledku příliš velkého objemu a příliš velké rychlosti informačního toku zapamatovat nelze, a co si nakonec nepamatuje ani tato technika, neboť je sama založena právě na tomto nepřetržitém informačním toku. A tak zatímco kultura vzpomínání si cení toho, co je staré, kultura pozornosti si naopak cení toho, co je nové, neboť s informacemi pracuje bez toho, že by je zároveň ukládala. Výše zmíněnou proměnu či transformaci je podle Assmannové (Assmannová, 2006) možné chápat také jako transcendenci, která byla

přehrávačích v určité „oblasti“). Přehled jednotlivých oblastí viz např. mapa na http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/30/DVD-Regions_with_key.png [datum posledního přístupu 10. 6. 2008].

původně výsadou náboženství. V prvním případě jde o transcendenci směrem k nesmrtelnosti (řekli bychom transcendenci vertikální), v druhém případě jde o možnost být netělesně úplně všude (řekli bychom transcendenci horizontální). Zde bychom mohli navázat McLuhanovou tezí (McLuhan, 1991), že média představují extenze lidského těla, nervového systému, a nakonec i vědomí).

Zastáncem teze, že prostřednictvím internetu se všichni ocitáme v jednom světě, je také Marshall McLuhan (McLuhan, 1991, 2000), který rovněž ztotožňuje nástup elektronických médií s jakýmsi návratem od kultury založené na písemném tradování ke kultuře založené na ústním tradování. V souvislosti s tím McLuhan rozlišuje média horká (tzv. vysokodefiniční, mezi která se řadí např. fonetická abeceda, rozhlas, film), která přináší hodně informací, vždy však jen pro jeden smysl, přitom jsou tyto informace vždy již nějak utříděny, tudíž neobsahují žádné nespojitosti, protože ze strany příjemce vyžadují nízkou míru participace, která příjemci dovoluje zaujímat vzhledem k obsahu určitý odstup (tato skutečnost je také základem veškeré fragmentarizace, mechanizace a s nimi spjaté specializace), a média chladná (tzv. nízkodefiniční, mezi která se řadí např. hieroglyfy, telefon, televize), která naopak přináší málo informací, v rámci kterých proto existují nespojitosti, které je třeba doplnit, tudíž ze strany příjemce vyžadují vysokou míru participace, která nakonec ústí do jakési mytické vtaženosti (veškerá specializace vzhledem k rychlosti informačního toku, a tomu, že své obsahy předvádí simultánně, a nikoli postupně, ztrácí na významu; na významu naopak získává schopnost rozpoznání modelu či konfigurace, neboť jen tak se lze vyhnout informačnímu zahlcení). Zatímco horká média charakterizují kulturu založenou na písemném tradování, kulturu založenou v první řadě na zraku, chladná média, mezi která lze se domnívat, patří také internet, charakterizují kulturu založenou na ústním tradování, kulturu založenou v první řadě na sluchu. Také platí, že zatímco zážitky zprostředkované horkými médii jsou v důsledku své vnitřní utříděnosti spíše stejné, zážitky zprostředkované chladnými médii jsou v důsledku nízké naplněnosti daty a nutnosti doplnění zvenčí spíše proměnlivé. S tím také souvisí skutečnost, že chladná média upřednostňují pocity nad myšlením, tudíž nás všechny vtahují do jednoho světa, čímž ústí do určité formy tribalizace neboli kmenovosti. Podle mého názoru je však třeba zkoumat, zda prostřednictvím média internetu takto skutečně vzniká nějaká nová forma společenství, nebo zda jde spíše o svět jednotlivých izolovaných individuí, čemuž nasvědčují např. výše uvedené charakteristiky internetové komunikace.

McLuhanovo tvrzení, že „medium je poselství“ („*the medium is the message*“) znamená, že obsahem každého média je vždy nějaké jiné médium, že tedy jde o starý obsah s novou formou, na kterou se právě proto máme zaměřit (neboť takto může dojít k rozporu mezi prostředím, ve kterém žijeme, a které je formováno určitými technologiemi, a způsobem, jakým myslíme a jakým je v souvislosti s tím organizovaná např. školní výuka). V souvislosti s médiem internetu lze toto tvrzení podle mého názoru dobře ilustrovat na mechanismu hypertextu, tedy takového elektronického textu, který v sobě obsahuje odkazy na další texty či jiné zdroje informací, které jsou umístěny mimo tento text, a ke kterým se lze dostat prostřednictvím kliknutí na příslušný odkaz. Při srovnávání hypertextu s klasickou encyklopedií však záleží na tom, zda se jedná o vyhledávání v rámci nějakého uzavřeného celku, např. právě v rámci nějaké encyklopedie, neboť samotné hypertextové odkazování v rámci tak rozsáhlého celku, jako je internet, zřejmě nikdy nedosáhne cykličnosti, jakou se vyznačují právě encyklopedie, navíc, jelikož se jedná o velmi rozsáhlý celek, zde nejspíš narazíme na protichůdné informace. Navzdory použití nové technologie v podobě elektronických textů navzájem propojených hypertextovými odkazy je tedy nutné zachovávat žánr encyklopedie, nová technologie však umožňuje elektronické texty snadněji editovat, což lze samozřejmě také zneužít, navíc je takováto encyklopedie velmi dobře přenosná, zároveň je však její použití, jelikož je vázáno na poměrně nepřenosné čtecí zařízení v podobě počítače, značně omezené.

Třetí pohled na internet a elektronická média přináší Giovanni Reale (Reale, 2005). Ten v této souvislosti rozlišuje myšlení prostřednictvím pojmů (charakteristické pro písemně tradované vědění) a obrazů (charakteristické pro ústně tradované vědění), přičemž to druhé, podobně jako McLuhan, ztotožňuje s mýtem. Podobnost s McLuhanem dále spočívá ve skutečnosti, že oba chápou mýtus a

svět elektronických médií jakožto cosi nerozlišeného, co člověku nedovoluje zaujmout odstup, naopak ho celého pohlcuje. Reale v této souvislosti vyzdvihuje především skutečnost, že „obrazy“ oproti „pojům“ vykazují určitou multimediálnost, která nemá za hlavní úkol racionálně přesvědčovat, ale upoutat pozornost a ohromit (multimediální předvedení sdělení je charakteristické pro rituální koherenci a již zmíněný „mýtus o věčném návratu“, výše zmíněná multimediálnost se však uplatňuje ve zcela odlišném prostředí, než prostředí, ve kterém se uplatňuje rituální koherence). Zatímco McLuhan vidí rozlišenost v písmu, resp. fonetické abecedě, Reale vidí rozlišenost v pojmech, které přitom neuvádí do přímé souvislosti s písmem, neboť pojmy podle něj vznikly v souvislosti s dialogem, střetem dvou odlišných stanovisek, přičemž bylo potřeba univerzálních pojmů, aby se dva rozmlouvající v dialogu na něčem shodli. Právě univerzální výklad spjatý s pojmy je to, co tyto dva lidi spojovalo a vytvářelo určité společenství, které sice nebylo tak velké jako „společenství“ uživatelů internetu, bylo však založeno na určitých společných a univerzálních principech, pročež bylo, stejně jako „společenství“ uživatelů internetu, také otevřené všem, přesněji všem, kteří tyto principy nahlédli a přijali, tedy měli určité „vzdělání“. Multimediální prožitky jsou oproti tomu více individuální (zvláště, nejsou-li, tak, jak je tomu u rituálů, opatřeny nějakým specifickým smyslem) a tudíž i velmi obtížně sdělitelné.

Realeho důraz na pojmy, a nikoli písmo, nám dovoluje blíže spatřit, jakým způsobem se na internetu komunikuje, neboť přestože je internetová komunikace převážně psaná, není založena na univerzálních pojmech, příp. pojmech, které by byly doprovázeny nějakým specifickým výkladem. Jinak řečeno, na internetu se ztrácí „ontologická adekvace jazyka“ (Schadewaldt, 1991), která znamená přibližně tolik, že každý jazyk, např. tím, jaké rozlišuje slovní druhy a pády, nebo tím, zda klade důraz spíše na podstatná jména či spíše na slovesa, implicitně představuje určitý ontologický systém, který se vyznačuje specifickým pohledem na skutečnost. Pro internetovou komunikaci je typické, že jejím hlavním jazykem je angličtina, která alespoň z pohledu česky mluvícího člověka např. nerozlišuje mezi tykáním a vykáním (pro obojí je slovo „you“), čímž dále umocňuje homogenitu, která uvnitř internetu panuje, z angličtiny, ale nejen z ní, také vznikají zkratky, které se často používají místo odpovědi (např. LOL = „laughing out loud“, ROFL = „rolling on the floor, laughing“, THX = „thanks“ apod.; v češtině např. tjn = „to jo no“, mmnt = „moment“, z5 = „zpět“, jaxe = „jak se“ apod.), zvláštní kategorii pak tvoří tzv. „smajlíci“ (z angl. „smile“ – „úsměv“), kteří zpravidla pomocí dvojtečky a kulaté závorky vyjadřují určité emoce, které ostatně podle McLuhana (McLuhan, 2000) elektronická média upřednostňují.

Čtvrtý, doplňující pohled na internet a jím vytvořený společný svět přináší Joshua Meyrowitz (Meyrowitz, 2006), který poukazuje na to, jak elektronická média nově rozlišují fyzické a sociální místo, kterážto byla doposud spjata. Teze, že sociální postavení člověka už nedeterminuje jeho fyzické místo, jen potvrzuje výše zmíněnou skutečnost, že na internet má přístup každý bez ohledu na své sociální postavení, pročež se v prostředí internetu všichni nacházejí v jednom společném světě. Problém spočívá ve skutečnosti, že takto nelze odhadnout sociální postavení ostatních, což je podle mého názoru častou příčinou různých nedorozumění.

* * *

Jediné omezení, které v souvislosti se vztahem internetu a času a prostoru existuje, je skutečnost, že k připojení se na internet je třeba počítač, a ten je k dispozici jen někdy a někde. Na druhou stranu však existuje snaha zpřístupňovat lidem internet prostřednictvím nejrůznějších přenosných zařízení, např. mobilních telefonů, aby nebyli tolik závislí na počítačích. Stejně jako v samotném prostředí internetu, tak i v případě techniky, která nám umožňuje do tohoto prostředí vstoupit, lze mluvit o vysoké míře individualismu (ostatně zkratka PC znamená „personal computer“ – „osobní počítač“, a není to tak dávno, co firma Hewlett-Packard uvedla svou novou řadu laptopů sloganem „Počítač je konečně osobní“), a to hned ve dvou ohledech, jednak proto, že počítače, o přenosných zařízeních nemluvě, jsou s ohledem na své vlastnosti jednoduše konstruovány pro jednoho člověka (zatímco na televizi, tj. elektronické médium, které má velmi blízko k počítači, se může, a často se také dívá více

lidí najednou, přičemž jejich zážitky ze sledování jsou rovnocenné, protože si každý člověk nepožuje vlastní televizi, byť se již dnes jedná o snadno dostupné zboží, s počítačem, který je oproti televizi interaktivní, pracuje zpravidla jen jeden člověk, ostatní mohou pouze přihlížet, tudíž jejich zážitky stojí o řád níže než zážitky toho, kdo na počítači bezprostředně pracuje), jednak proto, že počítače už dávno nejsou pouhé stroje na počítání, nýbrž víceúčelová zařízení, ve kterých máme uloženy nejrůznější osobní dokumenty, např. fotografie.

Dodatek: fenomenologie smyslového vnímání – zrak vs. sluch

Následující dodatek se snaží o upřesnění McLuhanova rozlišení na média horká, jejichž modelovým smyslem je zrak, a média chladná, jejichž modelovým smyslem je sluch. To za využití poznatků vzešlých ze zkoumání zraku a sluchu skrze aplikaci fenomenologické metody³³. Obsahem této části tedy bude nejprve výklad tří hlavních ohledů, ve kterých se zrak a sluch liší, následovat bude uvedení těchto poznatků do souvislosti s tématem naší práce.

* * *

Za prvé, zatímco zrak je schopen jedním pohledem zaznamenat více věcí najednou, a následně je prezentovat v podobě jednoho komplexního obrazu, sluch je z množství najednou znějících zvuků schopen zaznamenat vždy jen ten nejhlasitější, navíc, oproti zraku a jeho komplexním obrazům, věci vnímá a následně také prezentuje jakožto určitou sekvenci.

Za druhé, zatímco zrak je statický a nečasový, sluch je dynamický a časový, neboť zatímco zrak zaznamenává to, co je v čase neměnné, tudíž zakládá přítomnost jakožto časovou dimenzi, sluch zaznamenává především to, co je v čase proměnlivé, jeho představa přítomnosti se omezuje na pouhé „ted“. Zvuk tedy zaznamenáváme jen potud, dokud nějak probíhá, rozšiřuje se o další a další části, přičemž existence toho, co už proběhlo, je závislá na paměti. Zrak je také schopen u vnímaných věcí oddělit esenci od existence, s nimiž lze dále pracovat v představivosti, např. po způsobu geometrie odhalovat různé jejich vlastnosti, přičemž stále odkazují k reálným objektům. Oproti tomu sluch vnímané zvuky, např. melodii, příliš přetvářet nemůže, neboť melodie obzvláště se řídí určitými vlastními pravidly, tudíž by svým přetvářením v představivosti brzy ztratila svůj smysl. Zatímco zrak je aktivní a tudíž selektivní (může si vybrat, zda vůbec, příp. kam se bude dívat), sluch je pasivní a tudíž zcela odkázaný na okolní svět (uši nelze zavřít tak jako oči, a také je nelze libovolně upřít jedním směrem na úkor všech ostatních směrů). Zatímco zrak, jelikož je statický a nečasový, neutralizuje vztahy jak mezi subjektem a objektem, tak mezi jednotlivými objekty, protože lze také zrak považovat za nejméně realistický smysl, sluch, jelikož je dynamický a časový, tyto vztahy naopak zdůrazňuje, především pak jde o vztah mezi subjektem a objekty v jeho bezprostředním okolí. Sluch přitom k těmto objektům odkazuje až druhotně, jeho primárním účelem je informovat, co důležitého se děje v okolí, přisoudit slyšeným zvukům význam (tedy např. to, že slyšený zvuk je psí štěkot) však musí člověk sám na základě dosavadních zkušeností.

Za třetí, zrak jako jediným smysl chápe vzdálenost jako cosi pozitivního, rozdíly ve vzdálenosti pro něj znamenají pouze zdůraznění jednoho aspektu skutečnosti nad ostatními, navíc jen díky dodržení vhodné vzdálenosti neboli odstupu je zrak schopen neutralizovat vztahy mezi subjektem a objektem a mezi objekty navzájem. Sluch oproti tomu pracuje s určitou pravou mírou, blíže či dále od zvukového zdroje je pro něj spíše na škodu.

* * *

Pro téma této práce jsou významné především charakteristiky sluchu jakožto modelového smyslu pro chladná média, mezi nimi také internet. Skutečnost, že sluch je z množství najednou znějících zvuků schopen zaznamenat vždy jen ten nejhlasitější, přesně odpovídá tomu, co bylo výše napsáno o

³³ Následující výklad je převzat z Jonas, 2001.

„kultuře pozornosti“ (schopnost zraku vnímat více různých věcí v jednom komplexním obrazu najednou zase odpovídá již zmíněné fragmentarizaci). Jedním z aspektů, které svědčí pro již zmíněnou mytickou vtaženost, je pak schopnost sluchu vnímat věci pouze jako zvukové sekvence, tedy nikoli jednotky, ale celky, ve kterých však, vzhledem k tomu, co bylo řečeno výše o roli vzdálenosti, nelze rozlišit jednotlivé prvky, resp. se vždy lze soustředit jen na jeden. Druhým takovým aspektem je odkázanost sluchu na to, co se mění, navíc jen dokud se to mění, tedy nemožnost zaznamenat také to, co je neměnné, jinak řečeno, odkázanost na to, co je nové, a nemožnost zaznamenat to, co je staré, resp. to, co se to bezprostředně nemění. Třetím aspektem je skutečnost, že sluch neodkazuje k objektům, resp. že konkrétní objekty si člověk musí za jednotlivé zvuky teprve dosadit, to je také zdroj nespojitostí, které je třeba doplnit, což ovšem může vést k nejrůznějším nedorozuměním. Čtvrtým aspektem je pasivita sluchu, resp. jeho odkázanost na zvuky, které k němu dolehnou z okolí, ta je však zároveň odvrácenou stranou oné mytické vtaženosti, vyvolané potřebou vyšší míry participace, neboť přestože participace značí aktivitu, nutnou k doplnění nespojitostí, zdá se, že jde o participaci do určité míry vynucenou, a to tím, že sluch je exponován vůči zvukům, které k němu dolehnou z okolí, přičemž není předem jasné, který zvuk z okolí bude celkem bezvýznamný, a který životně důležitý. Snad bychom mohli říct, že se jedná o určitou podobu závislosti.

d) Internet a čas

Následující, závěrečná část v mnohém navazuje na poznatky z předchozí části, jejím hlavním tématem je však vztah internetu a času, a v souvislosti s tím se pak snaží odpovědět na otázku, zda čas, jak jej prezentuje internet, představuje dimenzi spíše všední, či sváteční. Východiskem nám bude pojem „aktualizace“, což je určitý moment, kdy je v rámci jednoho sdělovacího prostředku starý obsah vystřídán obsahem novým. Jako příklad lze uvést, že např. denní tisk se aktualizuje v intervalech jednoho dne, zatímco televizní kanál s nepřetržitou vysílací dobou se aktualizuje nepřetržitě. Internet se také aktualizuje nepřetržitě, oproti televizi však jeho uživatel nedisponuje žádným „televizním programem“, ve kterém bylo by předem uvedeno, co přijde, kdy má cenu se na televizi dívat, a kdy lze naopak televizi s klidným vědomím vypnout, a věnovat se nějaké jiné činnosti. Navíc na internetu neexistuje žádná obdoba televizních kanálů, tudíž v jeho rámci probíhá v jednom jediném okamžiku ne jedna, nýbrž velké množství aktualizací najednou, přitom bez nějakých předem určených intervalů. Celkově tak tyto aktualizace nelze nijak, ani v čase, natož ve virtuálním prostoru monitorovat³⁴. V souvislosti s tématem této práce je podstatný fakt, že s některými takovými aktualizacemi se předešlá verze automaticky stává nedostupnou (zde je dobré připomenout již zmíněný fakt, že na internetu se cení především to, co je nové), tudíž, existuje-li mezi minulostí a přítomností nějaký rozdíl, neexistuje o tomto rozdílu žádné svědectví.

Připojení k internetu jako takové je dnes již něco naprosto samozřejmého, dokonce je to snad i nezbytné, aby člověku nějaká důležitá informace neutekla, na což ostatně bylo poukázáno ve výše

³⁴ Tato skutečnost podle mého názoru zatím vyšla nejvíce najevo v případě internetové encyklopedie Wikipedia, na jejímž obsahu se, jak známo, může podílet každý uživatel internetu, proč se do pozměňování jednotlivých článků pouští také různé organizace, které však informace upravují ve vlastní prospěch (obchodní řetězec Wal-Mart, který se snažil poupravit údaje o platech svých zaměstnanců; firma Dow Chemical, která se snažila upravit údaje o výbuchu chemické továrny v indickém Bhópálu v roce 1984; těžbařská společnost Exxon-Mobil, která se snažila upravit údaje o havárii ropného tankeru Exxon Valdez u břehů Aljašky v roce 1989; Vatikán, který se snažil upravit údaje o vůdci Irské republikánské strany Sinn Féin, Gerry Adamsovi, apod.), v poslední době pak šlo především o případ, kdy, jak bylo zjištěno z IP adresy, se jednomu zaměstnanci CIA podařilo do profilu iránského prezidenta Mahmúda Ahmadinedžáda napsat "Wahhhhhh!", což se ovšem, právě proto, že, při současném velkém množství aktualizací, nelze všechny tyto aktualizace monitorovat, nezjistilo okamžitě, ale až po nějaké době, resp. až když o problému informovala média. Zdroje: FILDĚS, J. *Wikipedia "shows CIA page edits"* [online]. Dostupné z <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/technology/6947532.stm>> [datum posledního přístupu 11. 6. 2008]. NOVÁK, M. *Kdo přepisuje Wikipedii? CIA, Wal-Mart či Vatikán* [online]. Dostupné z <<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropa/clanek.phtml?id=487295>> [datum posledního přístupu 11. 6. 2008].

uvedeném fenomenologickém popisu zraku a sluchu. Na problémy, které jsou s tím spjaty, bylo ukázáno výše, to však zdaleka nebyly všechny. Internet by se v určitém ohledu dal přirovnat k hypermarketu s nepřetržitým provozem. Zatímco skutečný obchod má omezenou prodejní dobu, čímž navenek dává vědět, který čas je určen na nakupování a který na jiné činnosti, neboť v tu dobu bude obchod zavřený, hypermarket dává navenek vědět, že na nakupování je vhodný čas vždy, tudíž je možné tuto všední povinnost, dalo by se říct nutné zlo, odkládat na úkor jiných, svátečních činností. Tak se zde opět ukazuje, že naprosté překročení času a prostoru není ve všech ohledech to nejlepší, resp. že všechny otvírací doby, úřední hodiny, jízdní řády apod. mají svůj smysl, a to takový, že náš život určitým způsobem strukturují (v noci nejezdí žádné autobusy právě proto, že obchody, restaurace, úřady apod. ve městě mají v té době zavřeno), určují, co se má kdy dělat, kdy je čas na práci a kdy na odpočinek. Nejde však jen o život náš, nýbrž také o život všech ostatních, neboť, jak už bylo řečeno výše, jde o to, aby náš všední život byl koordinován tak, aby nám naše povinnosti zabraly co nejméně času, příp. byly vykonány co nejefektivněji a s co nejlepším výsledkem, abychom získali alespoň nějaký volný čas, a mohli se tak věnovat důležitějším, svátečním činnostem, ať už tento sváteční čas budeme trávit v kolektivu, nebo spíše v soukromí. Nestrukturovanost času, způsobená nutností neustále sledovat informační tok, a tak být neustále připoután k počítači, tak rozměňuje společenství nejen co do jeho všedního, ale v návaznosti na něj i jeho svátečního života.

Představa, že nepřetržitý provoz nám dovoluje dělat cokoli kdykoli, příp. odkudkoli, je rovněž zdrojem představy, že není důvod ke spěchu. Tato představa je však přinejmenším v jednom ohledu zrádná, a to je ohled oněch neustálých aktualizací, které (stejně jako zvuky) přichází bez varování (v případě internetu jsou to navíc „zvuky“, které nás informují nejen o našem bezprostředním okolí, tudíž často ani nejsou životně důležité, resp. je velmi těžké rozlišit, který životně důležitý je, a který není), takže to, co by nás mohlo zajímat, se může stejně náhle objevit, jako bez varování zmizet, neboť, jak také bylo řečeno výše, na internetu se informace objevují bez toho, že by se někde zároveň ukládaly. A tak zatímco se zdá, že nepřetržitý provoz internetu nám život velmi ulehčuje, je tomu spíše naopak. Internet je tak záležitost náhodných setkání, ať už s obsahem, který pro mou osobu má nějaký význam, a který se tu náhodou objevil ve stejné době, kdy se tu objevila moje osoba, resp. náhodou ještě nezmizel, nebo s nějakým člověkem, který se náhodou právě připojil na internet, aby, stejně jako já sledoval informační tok.

Na internetu se tedy, spíše než „paměť“ (kontinuita, která charakterizuje nějaké společenství), ukazují „dějiny“ (zlomy, které však, ať už vzhledem k jejich četnosti a povaze, kdy to staré zpravidla nenávratně mizí, nejsou hybnou silou nějakého společenství – přesto však na ně, ze samotné povahy internetu jakožto chladného média, chceme být např. prostřednictvím RSS kanálů³⁵ neustále upozorňováni, nejlépe i tehdy, kdy se nenacházíme přímo u počítače).

³⁵ RSS kanály obecně slouží k pohodlnějšímu sledování takových webových stránek, jejichž obsah se často mění (např. zpravodajských webů, diskusních fór, blogů apod.). Díky RSS kanálům již není třeba tyto stránky jednu po druhé navštěvovat, a zpětně zjišťovat, co je na nich nového, místo toho stačí vlastnit tzv. RSS čtečku, což je zvláštní druh softwaru, dnes však už poměrně běžná součást internetových prohlížečů, do které se údaje o novinkách na vybraných webových stránkách průběžně ukládají, tedy se všechny důležité informace koncentrují na jednom místě, a uživatel získává lepší přehled o svých oblíbených webových stránkách, jejichž sledování je pro něj takto pohodlnější.

Závěr

Internet pokračuje v cestě individualizace, kterou započalo již písmo, tím, že, aby se člověk mohl stát plnohodnotným členem společnosti, nestačilo mít jen správný text, ale také znát a osvojit si jeho správný výklad. V případě internetu opět stačí mít text, resp. digitalizovaný obsah, jeho výklad je druhotná záležitost. V případě rituálu je výklad neboli smysl tohoto rituálu rovněž druhotná záležitost, plnohodnotným členem společnosti se však člověk, jak již bylo uvedeno výše, stává skrze osobní účast. Internet je však ze své povahy, místo dostředivých sil v podobě osobní účasti či znalosti správného výkladu, spíše zdrojem sil odstředivých, což lze v souvislosti s tématem kulturní paměti jakožto určité formy kolektivní identity považovat za nedostatek.

Konkrétní podoba těchto odstředivých sil je dvojí: osobní účast v případě internetu vykazuje rysy neosobnosti, resp. zastírá fakt, že tato účast není bezprostřední, nýbrž zprostředkovaná, navíc jí není vyhrazen nějaký zvláštní čas a prostor; výklad, jak již bylo řečeno výše, není v případě internetu věcí kolektivní, nýbrž individuální, mnohem spíše zde jde o samotné obsahy, kterým, co se týká přístupu k nim, rovněž není vyhrazen nějaký zvláštní čas a prostor.

V prostředí internetu se všichni a všechno nachází v jednom prostoru, čímž se v mnoha ohledech stírají rozdíly mezi jednotlivými lidmi, ať už jde o jejich minulost (např. prostředí, odkud přišli), nebo přítomnost, tedy jejich přístup k jednotlivým webovým stránkám a digitalizovaným obsahům. Co se týká času, situace je složitější s tím, že internet je založen na rychlém toku informací, které se však nikde neukládají, resp. se ukládají nikoli v lidské paměti, nýbrž na datových nosičích, které samy o sobě nejsou příliš stabilní, navíc, s tím, jak lze s digitalizovanými obsahy poměrně snadno manipulovat, lze je velmi snadno také smazat, neboť pro žádnou z těchto činností není třeba mít nějakou zvláštní dovednost. Ze všech těchto skutečností plyne, že, jelikož data mizí stejně rychle, jako se objevují, je nejlepší tento informační tok neustále sledovat, což je dále umocněno skutečností, že obsah tohoto nepřetržitého informačního toku nelze žádným způsobem předjímat. Původní časovou dimenzí internetu je tedy momentální „ted“, neboť jestliže lze zpětně dohlédnout, kde mají věci začátek, nelze dohlédnout, kde budou mít konec.

Výše popsaná závislost na internetu je přitom velmi dobře realizovatelná, neboť přístup na internet je možný kdykoli a odkudkoli, tudíž se lze sledování informačního toku věnovat neustále, už proto, že obsah internetu je natolik rozsáhlý, že není v možnostech žádného člověka celý tento obsah projít. V důsledku tak lze informační tok buď neustále sledovat, nebo, jde-li o vyhledávání konkrétní informace či nějakou jinou všední a ryze účelovou činnost, tuto činnost do nekonečna odkládat na úkor činností jiných, méně účelových, o to však významnějších.

V souvislosti s tématem kulturní paměti lze tedy říct, že internetu do určité míry představuje návrat od textové k rituální koherenci, neboť lidi nesjednocuje nějakým výkladem, nýbrž skutečností, že se všichni nachází v jednom světě. Problematická je však představa minulosti, ke které by se tyto lidé měli vztahovat, neboť internet je k uchování minulosti krajně nevhodný (minulost jakožto minulost je vždy nenávratně ztracena), ještě problematičtější je pak představa chladné vzpomínky, která by měla tuto minulost systematicky zpřítomňovat, neboť internet ze své povahy přímo popírá myšlenku, že se nic významného neděje, už proto, že v jeho rámci nelze rozlišit nějaké neměnné centrum a proměnlivou periferii. Internet má blíže k horké vzpomínce, stále však platí, že je k uchování minulosti krajně nevhodný, navíc v nepřetržitém informačním toku není jasné, na jaký zlom přesně by se taková vzpomínka měla odvolávat.

S tématem kulturní paměti nepřímo souvisí téma komunikativní paměti, neboť komunikativní paměť tvoří základ kulturní paměti. Jak však bylo ukázáno výše, přestože se internetová komunikace snaží být stejně bezprostřední jako osobní komunikace tváří v tvář, z více důvodů taková není. Navíc i do komunikativní paměti se promítá skutečnost, že prostřednictvím internetu se všichni a všechno

nachází v jednom prostoru, čím se stírají rozdíly mezi jednotlivými lidmi, přičemž však nejde jen o rozdíly co do fyzického a s ním spjatého sociálního místa, ale také rozdíly co do identity, např. věku jednotlivých lidí. Přitom právě věk, resp. příslušnost k nějaké věkové skupině, např. určité generaci, je základem komunikativní paměti. Neboť obsah naší komunikativní paměti ovlivňují, kromě vnějších faktorů, jakými je společnost, ve které žijeme, také faktory vnitřní, mezi kterými je např. náš věk. Neboť každá událost má svou věkovou skupinu, svou generaci, které se tato událost týká nejvíce, a která si proto tuto událost nejvíce pamatuje. Ve virtuálním světě, kde však není rozhodující věk ani žádné jiné osobní vlastnosti, nýbrž pouhá přítomnost, se každá „událost“ dotýká stejnou měrou všech přítomných, vzpomínky starých i mladých jsou tak více či méně stejné, není tedy co a komu předávat.

Na závěr by bylo dobré upozornit, že médium internetu není spjata jen s negativy, resp. že dosavadní výčet negativ se týkal především vztahu internetu a kolektivní paměti společnosti. Bylo by tedy vhodné zmínit alespoň některá pozitiva, která internet přináší. Skutečnost, že se všichni nacházíme v jednom společném prostoru, nám usnadňuje vzájemnou spolupráci, a umožňuje objevovat stále nové věci, neboť jen na internetu lze ukládat tak velké množství informací, byť to není na dlouhou dobu. Toto množství je nám přitom dostupné právě díky tomu, že na obsahu internetu se může podílet každý, kdo k němu získá přístup, ať už jde o samotnou výrobu či jen šíření obsahů, které jsou jinými způsoby nedostupné. Jeden společný prostor také představuje dobrou neutrální půdu pro konfrontaci odlišných stanovisek, zde je však třeba mít na paměti, že k této konfrontaci musí existovat vůle, neboť bez ní je každá taková konfrontace už ze samotné povahy internetu zdánlivá. Stejně tak lze určité pozitivum spatřovat i ve výše popsaném „nepřátelství“ internetu vůči tradici, neboť tradice je oproti zákonu vždy maximalistická, tradice na člověka klade vysoké požadavky (Sokol, Pinc, 2003) a v souvislosti s tím vždy upřednostňuje jednu skupinu lidí nad všemi ostatními, přičemž právě pro tyto ostatní se zdá být internet vhodným prostorem, kde by mohli nějak vyniknout.

Hlavním cílem této práce tedy je, jak to již řekl Anthony Giddens (Giddens, 2000), poukázat na skutečnost, že více či méně vědomá snaha odtrhnout se od minulosti s sebou přináší určité „riziko“, v tomto případě riziko ztráty kolektivní identity.

Použitá literatura

- ARENTOVÁ, Hannah. *Mezi minulostí a budoucností: osm cvičení v politickém myšlení*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2002. ISBN 80-85959-92-5.
- ASSMANN, Jan. *Egypt ve světle teorie kultury*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1998. ISBN 80-86005-05-8.
- ASSMANN, Jan. *Kultura a paměť: písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. 1. vyd. Praha: Prostor, 2001. ISBN 80-7260-051-6.
- ASSMANNOVÁ, Aleida. The Printing Press and the Internet: From a Culture of Memory to a Culture of Attention. In GENTZ, N. a KRAMER, S. (ed.). *Globalization, Cultural Identities, and Media Representations*. 2006, s. 11-23.
- ASSMANNOVÁ, Aleida. *Kultury identity, kultury proměny*. 2008. Přel. Marco Stella.
- BARTONĚK, Antonín. *Zlatá Egeis*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1969. ISBN neuvedeno.
- BĚLOHRADSKÝ, Václav. Je vzdělání na cestě stát se zbožím? [online]. Dostupné z <<http://www.mutiweb.cz/hawkmoon/vzdelani.htm>> [datum posledního přístupu 10. 6. 2008].
- BUDIL, Ivo T. Kult cargo. *Cargo – časopis pro sociální a kulturní antropologii*. 1999, roč. 2, č. 2, s. 104-111. ISSN 1212-4923.
- BUDIL, Ivo T. *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. 3. vyd. Praha: Triton, 1998. ISBN 80-7254-001-7.
- ELIADE, Mircea. *Mýtus o věčném návratu: archetypy a opakování*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1993. ISBN 80-85241-51-X.
- GIDDENS, Anthony. *Unikající svět: jak globalizace mění náš život*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. ISBN 80-85850-91-5.
- JONAS, Hans. *The phenomenon of life: toward a philosophical biology*. vyd. neuvedeno. Evanston: Northwestern University Press, 2001. ISBN 0-8101-1749-5.
- KOČIČKA, Pavel. Soukromí, věc veřejná. *MF DNES*, 2008, roč. XIX, č. 104, s. D8.
- McLUHAN, Marshall. *Člověk, média a elektronická kultura: výběr z díla*. 1. vyd. Brno: Jota, 2000. ISBN 80-7217-128-3.
- McLUHAN, Marshall. *Jak rozumět médiím: extenze člověka*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1991. ISBN 80-207-0296-2.
- MEYROWITZ, Joshua. Všude a nikde: vliv elektronických médií na sociální chování. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-0905-3.
- PETŘÍČEK, Miroslav. *Úvod do (současné) filosofie: 11 improvizovaných přednášek*. 4. upr. vyd. Praha: Herrmann & synové, 1997. ISBN 80-238-1741-8.
- REALE, Giovanni. *Kulturní a duchovní kořeny Evropy: za obrození evropského člověka*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. ISBN 80-7325-068-3.
- RYBKA, Michal. Do zapomnění... *Level*. 2006, roč. neuveden, č. 141, s. 26-36. ISSN neuvedeno.
- SCHADEWALDT, Wolfgang. Ontologická adekvátnost řečtiny. In REZEK, P. (ed.). *Mýtus, epos, logos*. 1991, s. 48-64.
- SOKOL, Jan. *Moc, peníze a právo: esej o společnosti a jejích institucích*. 1. vyd. místo vydání neuvedeno: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-066-6.
- SOKOL, J.; PINC, Z. *Antropologie a etika*. 1. vyd. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-372-5.
- VAN GENNEP, Arnold. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106-178-6.

Internetové a jiné elektronické zdroje

<<http://aktualne.centrum.cz>>

<<http://en.wikipedia.org>>

<<http://www.lupa.cz>>

<<http://news.bbc.co.uk>>

Encyclopaedia Britannica Ultimate Reference Suite 2008 [DVD-ROM]